

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Volný čas a jeho vliv na výchovu mládeže

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. František Šnitr

Vypracoval:
Václav Vlasák

Brno 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím literatury a informačních zdrojů uvedených v seznamu.

Praha 15. dubna 2008

Václav Vlasák

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Františku Šnitrovi za velmi užitečnou metodickou pomoc a cenné rady během konzultací, které jsem využil při zpracování bakalářské práce.

Václav Vlasák

Obsah

Obsah	4
Úvod	5
1. Pojem volný čas	7
1.1. Definice volného času	7
1.2. Děti a mládež	8
1.3. Historie volného času	9
1.4. Dílčí závěr	11
2. Výchova k využití volného času	13
2.1. Úloha rodiny ve výchově	13
2.2. Výchova ve školních a mimoškolních podmínkách	17
2.3. Vliv hromadných sdělovacích prostředků na výchovu	20
2.4. Dílčí závěr	23
3. Sociálně patologické jevy	24
3.1. Přehled sociálně patologických jevů	24
3.2. Prevence sociálně patologických jevů	29
3.3. Úkoly Policie ČR při prevenci sociálně patologických jevů	32
3.4. Dílčí závěr	42
4. Výzkum využití volného času	44
4.1. Výzkumné předpoklady	44
4.2. Analýza výsledků	46
4.3. Závěr výzkumu	48
Závěr	51
Resumé	54
Anotace	55
Použitá literatura a informační zdroje	56
Seznam příloh	58

Úvod

Pojem volný čas může každý z nás chápat trochu rozdílně, ale všichni si pod ním zpravidla představíme něco příjemného. Pro někoho je příjemná představa, že ve volném čase nemusí dělat nic, jiný si naopak vybaví spoustu oblíbených činností, které by ve svém volném čase dělat chtěl.

Z hlediska celospolečenského je však volný čas oblastí, která se neustále rozšiřuje a rozvíjí. Pro život společnosti i jednotlivců přináší spoustu pozitivních věcí a na druhou stranu i mnoho problémů. Vývoj společnosti, rozvoj vědy a techniky, který umožňuje snižovat podíl času, který trávíme ve školských zařízeních, nebo v pracovním procesu, umožňuje neustálé zvyšování podílu volného času v životě jednotlivce. Ne každý z nás se však s narůstajícím volným časem dokáže vyrovnat.

Volný čas, jeho naplňování a využívání, je téma složité, zasahující do celé řady oblastí. Volný čas můžeme zkoumat jako problém pedagogický, sociologický, psychologický. Na druhou stranu je také úspěšným podnikatelským odvětvím, které jde často proti pedagogickým a společenským snahám.

Využívání volného času může mít charakter aktivní nebo receptivní. Uspokojování potřeb volného času mladého člověka se může bezprostředně projevit dle známého úsloví: "Kdo něco dělá - nezlobí". Neuspokojování může naopak mít odraz ve skryté frustraci, která může vést až k různým formám agresivity a dalším společensky nežádoucím projevům. Nevyužívání volného času rovněž může zapříčinit vznik sociálně patologických jevů.

Návyky využívání volného času se vytvářejí již v dětství a základy si jedinec nese po celý život. Dále se tyto návyky formují v době školní docházky. Důležitou roli zde tedy hraje rovněž ovlivňování jedinců ze strany školských zařízení. Jedinečnou a nenahraditelnou úlohu zde však má rodina, která je pro formování dítěte a mladého člověka nejdůležitější.

Pro zdárný vývoj mládeže v naší společnosti je nezbytné, aby i stát svojí politikou podporoval smysluplné využívání volného času. Může ho podpořit přímo prostřednictvím státních zařízení pro využívání volného času nebo podporou soukromých subjektů, které takováto zařízení provozují.

Ve své práci se chci zaměřit na vliv volného času na výchovu mládeže. Se stále vzrůstajícím množstvím volného času stoupá také jeho význam. Stejně tak roste i jeho vliv na další výchovu nejen mládeže, ale všech lidí. Vzhledem k tomu, že se jedná o téma velice široké a jeho komplexní zpracování by mnohonásobně přesáhlo rozsah této práce, jsem se rozhodl, že se budu zabývat pouze vztahem výchovy ve volném čase a možnostmi vzniku sociálně patologických jevů.

Úvod práce se bude zabývat volným časem jako pojmem. Rovněž vymezím některé základní pojmy, které budou v této práci dále rozvinuty. Neodpustím si také krátký exkurz do historie volného času.

V druhé části bakalářské práce zhodnotím úlohu jednotlivých subjektů, které se podílejí na výchově mladého člověka, na ovlivňování využívání volného času ze strany rodičů a rodinného prostředí vůbec. Dále zjistím, jak je ovlivňován ze strany navštěvovaných školských i mimoškolských zařízení. Stejně tak se budu zabývat vlivem hromadných sdělovacích prostředků na výchovu mládeže.

V další části bakalářské práce popíši některé vybrané sociálně patologické jevy a možnosti jejich prevence za využití volnočasových aktivit. Zvláštní pozornost zaměřím, vzhledem ke svému zaměstnání, na úkoly Policie ČR při prevenci sociálně patologických jevů, především delikvence.

Výzkumná část bude zaměřena na zmapování volnočasových aktivit mládeže. Výzkumné šetření za použití dotazníkové metody bude uskutečněno mezi dvěma skupinami respondentů. První skupinou je ta mládež, která měla nějakou delikventní zkušenost. Druhou skupinou bude ta část mládeže, která delikventní zkušenost nemá. Na základě vyhodnocení získaných dat provedu komparaci výsledků jednotlivých skupin a budu moci zhodnotit vliv trávení volného času na výchovu mládeže s přihlédnutím k riziku vzniku sociálně patologických jevů.

1. Pojem volný čas

1.1. Definice volného času

Co to vlastně je volný čas? Již v úvodu jsem naznačil, že každý může tento pojem chápat trochu jinak. Zcela jistě vyvolává u většiny lidí příjemné představy. Jsou však i případy, kdy představy o volném čase nejsou kladné. U někoho může vyvolat pocit nejistoty, strádání, smutku. Většinou se jedná o lidi, kteří s tímto výrazem spojují své pocity nedostatku volného času nebo naopak mají volného času nadbytek a neví jak s ním naložit.

Když se podíváme do literatury, tak najdeme následující definice volného času:

„Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovanému práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku). Na výchovu a vzdělání ve volném čase je zaměřena pedagogika volného času.“¹

„Volný čas (angl. *leisure time*, franc. *le loisir*) je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností – to je tzv. zbytková, reziduální teorie volného času rozšířená zejména v německé literatuře (něm. *Resttheorie*).“²

„Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění.“³

V předchozích třech příkladech vidíme, že různí autoři definují volný čas trochu odlišně. Pro nás je však důležité, že si pod tímto pojmem můžeme představit činnosti, které se běžně zahrnují pod pojmy odpočinek, zábava, zájmové činnosti, rekreace,

¹ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Odeon, 1995. s. 255.

² Hofbauer, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 13.

³ Pávková, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999, s.15.

dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost, sport, kulturní činnost atd.

Je rovněž pravdou, že se u různých osob může zásadně lišit názor na právě vyjmenované kategorie prožívání volného času. Co je pro někoho dobrovolnou činností, kterou vykonává rád ve svém volném čase, to může být pro jiného nepříjemnou nutností, v lepším případě činností vyplývající z jeho školních či studijních povinností, případně z pracovních povinností. Volný čas je společenským produktem, který se objevuje na určité úrovni rozvoje člověka a společnosti. Představuje významnou hodnotu, dosaženou předchozím vývojem. Volný čas není doba zahálky a pasivity, ale naopak kvalitativně nová hodnota, která se objevuje souběžně s osvobodováním se od permanentních aktivit nutných k přežití. Volný čas se stal bohatstvím společnosti, lidským a sociálním zdrojem dalšího rozvoje společnosti. Disponibilní čas dává člověku možnost být sám sebou a ve svobodně zvolených aktivitách sám sebe rozvíjet a seberealizovat se. Rozvojem sebe sama člověk také napomáhá rozvoji celé společnosti. Význam tohoto rozměru volného času je diferencován podle stavu rozvoje společnosti a společenských vztahů ve společnosti a současně také dle pozice jedince ve společnosti.

1.2. Děti a mládež

Jelikož se v celé této práci budu zabývat především dětmi a mládeží, tak je zcela na místě vymezit tyto pojmy. V různé literatuře se opět definice liší. Rozdílně jsou tyto kategorie chápány v různých státech.

Nejširší definici dítěte poskytuje Úmluva o právech dítěte (OSN, New York, 20.11.1989), která jím rozumí každou lidskou bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu konkrétní země nedosahuje zletilosti dříve. Mladí lidé ve věku od 15 do 25 (případně 26) let se podle běžného chápání a dokumentů mezinárodních organizací pokládají za mládež. Instituce OSN pro statistiku a služby mládeži průběžně využívají tohoto společného vymezení, přihlížejí však také k jiným definicím uplatňovaným

v některých zemích. Bílá kniha o mládeži Evropské komise (2001) do pojmu mládež zahrnuje rovněž mladé dospělé (18-25 let).¹

Jako další se v literatuře vyskytuje pojem mladá generace, což je podle obecně přijímaného pojetí velká, sociálně diferencovaná skupina osob, jež jsou spojeny dobově podmíněným stylem myšlení a jednání a prožívají podstatná období své socializace ve shodných historických a kulturních podmínkách.²

V našem trestním právu se hovoří o osobě nezletilé do věku 15 let a o osobě mladistvé do věku 18 let. V občanském zákoníku se mluví jako o osobě zletilé po dovršení 18 let věku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen rozhodnutím soudu a to z důvodu uzavření manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.³

1.3. Historie volného času

Volný čas jako pojem je používán přibližně posledních dvě stě let. Volný čas jako jedna z kategorií náplně lidského života je tu však již od starověku. Známe z literatury té doby popis volnočasových aktivit tehdejších národů. Je nutno říci, že v této době byl volný čas pevně svázán s příslušností k elitním skupinám společnosti. Pouze bohatství a moc zaručovaly volný čas. Některé kategorie dřívějších obyvatel možnost využití volného času nepoznaly třeba vůbec. S postupem doby směrem k současnosti se začal měnit jak společenský řád, tak skladba obyvatelstva. Narůstal celkový počet obyvatel. Měnily se povinnosti. Ve středověku už nebyla situace ve společnosti ovlivňována otroctvím, nastoupil však například fenomén nevolnictví. Pokud zde hovoříme převážně o dětech a mládeži, tak ti museli běžně pracovat jako dospělí i 14 – 16 hodin denně. Volný čas se v jejich životě vyskytoval ve velmi malé míře. Teprve na přelomu 19. a 20. století už můžeme hovořit o pojmu volný čas v podstatě tak, jak o něm hovoříme v dnešní době. Začala se zkracovat pracovní doba, ubývalo práce dětí a mládeže. Rapidně se začal zvyšovat počet obyvatel, mění se věková skladba obyvatelstva, prodlužuje se délka lidského života. Rovněž dochází

¹ Hofbauer, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 22.

² Petrušek, M. et al. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.

³ zák. č. 40/1964 Sb., *Občanský zákoník* v platném znění, § 8.

k přesunu obyvatelstva z venkova do měst. Tím pádem lidem odpadá spousta pracovních povinností, které na vesnici museli vykonávat od brzkého rána až do pozdního večera. Ve městech mají lidé pro sebe více času než na venkově. Výrazně se mění poměr mezi časem, který musí jedinec trávit při plnění svých pracovních povinností a časem, který má jen pro sebe. Tento poměr se s postupem času zásadně převážil ve prospěch času volného.

Teprve počátkem 20. století se volný čas stal významnou dimenzí každého lidského života. Nejdříve to bylo ve vyspělých zemích jako např. Anglie nebo Francie. U nás se tento fenomén dostával do povědomí zejména ve 20. a 30. letech minulého století. V té době se o něj začala zajímat i věda a stal se regulérním předmětem jejího zkoumání. Společnost si uvědomovala, že je nutno nějakým způsobem začít ovlivňovat volný čas dětí a mládeže. Nejprve docházelo k regulaci trávení volného času ze strany obcí. Především prostřednictvím zařízení s původním určením pro dospělé, která rozšířila svou činnost i na děti a mládež.

Později začala vznikat i zařízení orientovaná jen na věkově mladší skupiny, což se projevilo jako prozíravé, neboť pro ně mohla vytvořit specifický výchovný prostor. V této době do oblasti volného času mládeže zasahoval stát velmi sporadicky. Těžiště této práce spočívalo na bedrech především dobrovolných spolků.

V meziválečném období se vytvořily v Evropě dva základní modely zařízení pro využití volného času. Jeden vznikl v západoevropských zemích, druhý v tehdejším Sovětském svazu. V prvním modelu převažovalo působení dobrovolných spolků, řízení státem nebylo tak zásadní. V Sovětském svazu to však bylo naopak, působení na mládež bylo těsně spjato s přímým vlivem státu.

V poválečném období pokračoval rozvoj zařízení pro děti a mládež v kontextu s rozdělenou Evropou. Přes rozdílná společenská zřízení však obě skupiny spojovaly určité společné znaky. V socialistické části Evropy však byly cítit zásadnější zásahy státu. Tak vývoj probíhal až do devadesátých let, kdy se zásadně změnila poměry v Evropě.

Ve stávající společnosti se projevuje relativní nárůst volného času mladé generace. Je např. osvobozována od mnoha dříve obvyklých povinností souvisejících s chodem domácnosti apod. Mění se systém hodnot nejen mladé generace, ale celé společnosti. Filozofická kategorie "být" se nahrazuje kategorií "mít" - vlastnit. Kvalita a intenzita osobního zážitku je nahrazována jeho kvantitou. Místo vlastního aktivního konání určité volnočasové činnosti se lidé spokojují s receptivní účastí - tj. sledováním aktivit jiných, přičemž je často přímá osobní účast nahrazována zprostředkováním masmédií. Pak se intenzita osobního prožitku z recepce v izolovaném domácím prostředí snižuje, třeba až na pouhou kulisu. Má-li volný čas plnit své poslání, je potřeba vytvářet podmínky a podporovat žádoucí aktivní činnosti, které mohou nabízet zařízení pro volný čas dětí a mládeže.

Je nutno vychovávat děti a mládež k využívání volného času. A to už od útlého věku v rodině, dále ve školských a mimoškolských zařízeních. Je žádoucí, aby do tohoto systému výrazně vstoupil stát. Jeho pozice by byla naplněna především v zakládání a financování sítě zařízení pro volný čas. Ovlivňování jejich činnosti k pestré a diferencované nabídce pro různé věkové a sociální skupiny v různých zájmových činnostech. Dále by spočívala úloha státu v pomoci organizacím, sdružením a spolkům pracujícím s dětmi a mládeží ve vytváření podmínek pro uspokojování potřeb této části společnosti po spontánní aktivitě ve volném čase a ve vytváření kladných postojů dospělých členů společnosti k výchově dětí a mládeže ve volném čase, v konstituování pedagogiky volného času včetně výzkumné činnosti a podílu na přípravě pedagogů volného času. A to jak profesionálních tak dobrovolných.

1.4 Dílčí závěr

Z výše uvedeného textu vyplývá, že volný čas představuje specifickou oblast lidského života. Nejen dětí, mládeže, ale i dospělých.

Je zřejmé, že volný čas vstoupil do života všech lidí výrazně až ve 20. století. V této souvislosti můžeme hovořit o kulturní revoluci. Pro předcházející generace byla dominujícím prvkem v životě práce. V současné době dominuje volný čas.

Přináší člověku příležitosti, kdy může realizovat svou tvořivost, může naplňovat svoje sny a představy, realizovat se pro radost a štěstí, naplňovat se uspokojením. Prožívání volného času však nemůžeme spojovat pouze s uvedenými aktivitami. Mezi aktivity volného času patří i tzv. zájmové vzdělávání. To můžeme charakterizovat jako vzdělávání vyvolané individuálními potřebami, sloužící k uspokojování zálib nebo motivovaných znalostí. I když stále klesá podíl času, který jsou lidé nuceni strávit ve vzdělávacích zařízeních nebo v zaměstnání, tak se nedostává času, při kterém by se mohli dále vzdělávat. V kontextu s tím, že rovněž narůstá objem informací, které musíme nějakým způsobem zpracovat, nastává nutnost tuto činnost realizovat v době volné času. Zde je nejvýrazněji vidět rozdíl ve způsobu využívání volného času dříve a dnes.

2. Výchova k využití volného času

2.1. Úloha rodiny ve výchově

Dítě se většinou rodí a nadále i vyrůstá v rodinném prostředí, tedy v rodině. Rodina jako základní instituce státu či společnosti vznikla na počátku lidských dějin především jako ochranné společenství, které dítě chrání před vnějším nebezpečím. Primární skupina, jak také můžeme nazývat rodinu, od svého počátku procházela určitými proměnami, avšak základní rolí zůstala i nadále ochrana a výchova dětí. Pro zdravý psychický vývoj dítěte má fungující rodina význam zásadní, neboť bezprostřední kontakt rodičů nemůže nahradit žádné jiné zařízení. Důležitost rodiny a rodinného prostředí je i v současné době stále živou a diskutovanou záležitostí, neboť pokud by rodiny neplnily své základní funkce, nemohla by existovat ani společnost, která je tvořena soustavou rodin.

Rodina je považována za základní a nejvýznamnější společenskou instituci, do které se rodí biologické individuum a postupně se vyvíjí v sociálně silnou bytost. Pospolitost primární skupiny se udržuje zejména plněním základních funkcí.

Mezi základní funkce rodiny patří:

- **Biologicko – reprodukční funkce:** zabezpečuje základní bio psychické potřeby muže a ženy, zachování lidského pokolení a tím zajištění generační návaznosti.
- **Sociálně ekonomická funkce:** týká se zejména materiálního zabezpečení rodiny, hospodaření s finančními příjmy svých aktivně pracujících, zajištění pracujících členů a také odpovědnost zabezpečit jednak děti, ale také staré rodiče.
- **Socializační funkce:** rodina vytváří pro děti specifické a ničím nenahraditelné socializační a výchovné prostředí. Tato funkce zajišťuje postupné začleňování jedince do společnosti v procesu socializace. Rodiče učí dítě, aby se slušně chovalo nejen doma, ale i na veřejnosti. V prostředí rodiny se uskutečňují počátky náhledu a chápání složitých lidských vztahů a dochází zde také k formování psychické, tělesné, citové i volní složky.

- **Společenská funkce:** Rodina je svojí nezaměnitelnou společenskou funkcí začleňována do celého systému společnosti a tvoří tak její základní stavební buňku.
- **Emocionální a ochranná funkce:** Rodiny v každém období své existence plnily funkci ochrannou, ale také zajišťovaly potřebnou péči v dětství, v nemoci, v náročných životních situacích. Tato funkce spočívá také v plnění úkolů vyplývajících z uspokojování základních potřeb či nároků, jedná se především o sociální podporu, ochranu a porozumění.
- **Kulturně výchovná funkce:** výchova je součástí socializačního procesu, v němž rodiče dětem vštěpují základní vzorce společenského chování. Zde se také rozvíjejí morální kvality jedince a předává jim kulturní dědictví. Ze strany rodiny dochází k zabezpečení základní a potřebné péče o děti, jejich zdraví, výživu, kulturní návyky a také jejich výchovy.¹

Rodina je první malou sociální skupinou, která dítě vychovává, zde se postupně učí přizpůsobovat se sociálnímu životu, především mu rodiče vštěpují základní způsoby chování běžné ve společnosti a osvojuje si sociální návyky a dovednosti. Stejně tak je důležité, aby rodina dítěti dala základy hodnotného využívání volného času. A to jak teoreticky, tak hlavně prakticky formou vlastního příkladu.

Prvořadou úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do běžného života. Dítě od narození až po celou dobu života v rodině přijímá širokou škálu nejrůznějších informací, které se snaží zpracovávat v souladu se svými psychickými a biologickými potřebami, přirozenými vlohami, se svými osvojenými zkušenostmi, ale i s hodnotovými vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci.

V rodině dochází v procesu socializace k rozvoji osobnostní a sociální stránky dítěte, zde se také vytváří jeho aktuální sociabilita, tzn. že se dítě aktivně účastní a vstupuje do sociálních vztahů a činností, a také může vytvářet nové sociální vztahy.²

¹ Nevoránek, J., Řehoř, A. *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno: IMS, 2004, 4, s. 6 -8.

² Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 80.

Rodina v každé etapě svého vývoje od dob prvotně pospolné společnosti zastávala především funkci zabezpečovací, ochrannou a výchovnou. Role jednotlivých členů této skupiny byly dány v návaznosti na další generace. Především muži obstarávali potravu, bránili rod před nepřáteli a zdivočilými zvířaty. Měli uvnitř rodiny výsadní moc a postavení před ženami, které se staraly zejména o domácnost a výchovu dětí, věnovaly se přípravě pokrmů a rozvíjely blažené klima domova.

Proměny současné moderní rodiny zasahují také sociální role rodičů. Vývoj dlouhodobým přechodem z totalitní společnosti na společnost demokratickou umožnil uvnitř rodiny ztrátu dřívějšího výsadního mocenského postavení žitelů rodiny, tedy mužů. Žena získala některá práva i povinnosti, které v dřívějších dobách náležely pouze mužům. Stejně tak se změnila i pozice dědů. Dnes se již děti také aktivněji a kreativněji spolupodílejí na organizaci rodinného prostředí.

Je důležité připomenout, že se sociální role a postavení obou rodičů vyrovnaly, pokles autority otce v rodině neznámá, že by v rodinném prostředí ztratil na významu, ba naopak přítomnost obou vzájemně komplementárních rodičovských rolí v procesu výchovy je pro dítě ničím nenahraditelná.¹

Výchova² je složitý proces, v němž dochází k interakci a ovlivňování mezi vychovávaným i vychovávajícími. Důležitým aspektem pro zdravý psychický i tělesný vývoj dítěte je spolupráce obou rodičů, tedy aby dítě vychovali otec i matka. V prvním období života dítěte má největší význam matka, která o dítě pečuje a dává mu nejrůznější podněty, především citové a láskyplné podněty. Stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je i v současné době považována za významnou a nepostradatelnou podmínku zdravého a tělesného vývoje dítěte. Dítě je především formováno vztahy v rodině, které jsou podmíněny její duševní strukturou.

Důležitým předpokladem pro zdravý vývoj dítěte je spolupráce obou rodičů, neboť mezi rodiči, staršími sourozenci a dítětem, se vytvářejí od první chvíle jeho

¹ Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, 81 s.

² Pojem výchova podle V. Poláčkové může znít takto: „Výchova jako antropologická záležitost se celoživotně týká všech lidí. Tento dynamický proces vědomé a řízené socializace zahrnuje všechny činnosti, které člověka utvářejí pro život v konkrétní společnosti“. (Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 56).

života citové vazby, v důsledku kterých dítě postupně přijímá morální, volní, citové a jiné hodnoty, osvojuje si dovednosti, vědomosti potřebné pro život v rodině a později pro účast v životě.

Nepostradatelný význam ve výchově jedince zaujímá bezesporu také funkční rodina, jejímž odrazem je nejen zabezpečení základních potřeb a soustavná péče, pocit bezpečí a životní jistoty, ale také vědomí, že je milován. Jedinci, kteří měli ve fázi středního dětství, tj. mezi 3. až 7. rokem, kdy se vytvářejí základní rysy příští povahy, určité, láskyplné a nenarušené dětství, vyrůstají v citově kultivované osobnosti, společensky kladné a tvořivé. Na druhou stranu jedinci, kteří byli o tyto životní klady ochuzeni, prošli v tomto období opakovaným nezájmem a zraňováním, zůstávají tímto poznamenáni na celý život.¹

Pokud dítě bude „vychováváno“ v dysfunkční nebo neúplné rodině, kdy jeden nebo oba rodiče si nebudou plnit své rodičovské povinnosti, může u dítěte dojít k citové deprivaci. Pokud nebude od rodičů dítě dostávat potřebné množství nejrůznějších podnětů, jak si potom může vytvořit citový vztah k rodičům a k dalším lidem ve společnosti, jak může soucítit s druhými, když ho to nikdo nenaučil. V pozdějším věku mohou u takového ochuzeného jedince nastat problémy v otázkách navazování a udržování partnerských vztahů, může se hůře pohybovat v oblasti sociální.

Dítě potřebuje nejvíce podnětů a lásky v prvním období života, to je považováno odborníky za nejdůležitější období při formování psychiky dítěte. Pokud dojde od začátku života dítěte do 3 let k pochybení ze strany rodičů, kdy bude dítě emočně strádat, nelze tuto nedbalost již v pozdější době dohnat nebo zlepšit. Přirozený psychický a tělesný vývoj nelze zastavit, proto je důležitý každodenní kontakt matky s dítětem, ale také její pohlazení a komunikace s vyvíjejícím se jedincem.

¹ Mazánková, L., et al. *Sociologie rodiny II. Vybrané kapitoly*. Brno, IMS, 2004, s. 6 – 9.

2.2 Výchova ve školních a mimoškolních podmínkách

Se vznikem výchovy jako cílevědomou pomocí a záměrným rozvojem osobnosti se setkáváme ve společnosti již od dávných dob. Od prvobytně pospolné společnosti, výchovy ve starém Východě, v antickém Řecku a Římě, středověké a renesanční době, až po výchovu moderní společnosti na počátku třetího tisíciletí, se vysvětluje okolnostmi biologickými, psychologickými a také sociálními.¹

Rozvoj jedince je determinován několika významnými činiteli. Podílí se na něm také mimo jiné dědičnost i prostředí a stále větší úlohu při něm hraje záměrná snaha utvářet jedince v sociální bytost. Záměrné působení na rozvoj jedince, které začíná v rodině a postupně se stává stále více záležitostí specifických institucí a pedagogických pracovníků, označujeme v procesu socializace² jako výchova. V dnešní době tvoří výchova relativně malých sociálních skupin hlavní obsahovou složku pedagogického zájmu. Pedagogika více soustřeďuje svou pozornost na celospolečenské výchovné problémy, na výchovu ve společnosti jako celku, a tudíž i na její dílčí formy, k nimž patří výchova ve školských zařízeních, výchova mimoškolní zajišťovaná společenskými i kulturními institucemi, hromadnými sdělovacími prostředky, dále sem patří výchova na pracovištích, výchova rodinná a sebevýchova.

V pojetí moderní pedagogiky vystupují v úloze výchovných prostředků stále ve větší míře hromadné sdělovací prostředky, tedy masová komunikační média jako je tisk, rozhlas, televize, film, internet. Tyto novodobé masové komunikační prostředky vychovávají jedince jak intencionálně, tak funkcionálně. Intencionální výchova se realizuje nejrůznějšími pořady, které slouží k dalšímu výchovně – vzdělávacímu působení např., filozofickému, vědeckému či politickému, ale také za bezprostředního působení pedagoga na děti. Funkcionální výchova se uskutečňuje výběrem obsahu, přístupem k problémům i formou jejich prezentování a hodnocení a ovlivňuje u jedince zejména oblast postojů mravních, estetických nebo politických.³

¹ Jůva, V., et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001, s. 23 –27.

² „Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Lze ji chápat jako sociální interakční proces a uskutečňuje se především sociálním učením, zejména učením se sociálním rolím, ale i nátlakem“. (Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno, Paido, 2001, s. 54).

³ Jůva, V., et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001, s. 10.

Osobnostní vývoj dítěte se uskutečňuje zpočátku v primární socializační skupině, a poté i v sekundární skupině, tedy ve škole působením pedagogů, vrstevníků, ale také dnes již rozšířených masových komunikačních prostředků. Stejně tak jako rodina, tak i škola má své nezastupitelné postavení a činnosti při výchovně vzdělávacím procesu.

Na výchově dětí participují společně se školou další instituce a organizace. Tady je jejich neúplný výčet:

- rodina a zákonní zástupci
- speciální státní, soukromé a nadační instituce s participací na výchově sociálně znevýhodněných dětí a mládeže
- sportovní, zdravotnické, odborné a další organizace, které byly zřízeny v rámci své programové činnosti na výchovu dětí a mládeže
- hromadné sdělovací prostředky jako rozhlas, televize, film, tisk, internet
- církevní organizace určené k výchově dětí a mládeže
- další lokální a regionální faktory společenského prostředí¹

Ve školním prostředí přibývá stále více na významu používání tištěných i elektronických médií při výuce. Usnadňují pedagogovi výklad látky, umožňují dětem lépe pochopit souvislosti s probíranou problematikou, s některými výchovnými pomůckami mohou děti manipulovat, rozvíjet myšlení a tím přispívat k rozvoji osobnostních kvalit dítěte především v období adolescence.²

Myslím si, že je to také dáno uvolněním a změnou ve srovnání s tehdejší politickou, ekonomickou i společenskou situací, kdy při výuce docházelo zejména k jednostrannému působení pedagoga na žáka a přechodem na moderní model výuky, která se po roce 1989, stejně jako i ostatní společenské a vědní disciplíny, začala plně rozvíjet, přičemž docházelo k významné interakci mezi pedagogickým pracovníkem a vychovávanými jedinci. Důležitým předpokladem pro zdravý vývoj psychiky jedince

¹ Maňák, J., et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 57 – 58.

² Adolescence je druhou fází období dospívání, následuje po pubertě, jedná se o věk přibližně od 15 do 20 let a je „klidnější“ než puberta. Vstup do adolescence je biologicky ohraničen pohlavním dozráváním. V adolescenci se dotvářejí obecné strategie chování ve vztahu k výkonu i vlastní sociální pozici. (Gillnerová, I., et al. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000, s. 15).

zůstává i nadále přímý a bezprostřední vztah pedagoga a dítěte a také jejich vzájemná komunikace.

Naplňování volného času je úzce vázáno na stále se prosazující hodnotový systém. Volný čas již nepředstavuje jen prostor pro odpočinek a relaxaci, ale složitý dynamický proces. V sociálně-pedagogickém kontextu lze považovat za velmi významné vytváření podmínek k určitým volnočasovým aktivitám a směřovat lidi k těmto činnostem. Mimoškolní aktivity jsou do určité míry ovlivněny biologickým zráním a jsou odrazem psychického, sociálního a mentálního zrání jedince.¹

Další důležitý aspekt při formování osobnosti, ale také při sebevzdělávání a vlastní aktivitě představují nejrůznější mimoškolní činnosti, ke kterým by dítě v dětství mělo být ze strany rodičů a pedagogů vedeno. Rodiče by měli vytvořit dítěti takové podmínky, aby si vytvářelo pozitivní návyky a přístupy k zodpovědnosti. Když dospívající člověk pochopí smysl ve volnočasových aktivitách, bude dobrovolně navštěvovat tato zařízení, kde se může zdokonalovat v různých činnostech, ale i vědomostech a rozvíjet tak myšlení, osobnostní stránku, či sociální dovednosti. Aktivity ve volném času mohou jedinci přinášet pocity uvolnění a také uspokojení. Činnost v mimoškolních zařízeních by měla probíhat nenásilnou a přitažlivou formou.

Působení aktivit ve volném čase na jedince patří také mezi stěžejní úkoly sociální pedagogiky, kterou V. Poláčková vymezuje jako „multidisciplinární obor, který integruje a rozvíjí poznatky vědy o člověku a společnosti do edukačního, preventivního a reedukačního působení“. Analyzuje dynamické vztahy mezi jedincem a prostředím a usiluje o jejich optimalizaci. Zkoumá propojenost bio-psycho-sociálních jevů ovlivňujících sociální interakci a zvládání životních situací jedincem. Respektuje individuální potřeby a zájmy jedince a iniciuje takové změny v sociálním prostředí, které podporují jeho rozvoj. V sociálně pedagogických činnostech zdůrazňuje ochranu jedince před nežádoucími jevy.²

Aktivity ve volném čase jsou takové činnosti, které si jedinec na základě svých zájmů, pocitů a přání dobrovolně volí a realizuje ve volném čase, tedy v čase, kdy si

¹ Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 164, s. 166.

² Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 13, s. 164.

neplní svoje školní a domácí povinnosti. V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a dospívání. Je třeba zdůraznit, že k aktivnímu využívání volného času patří také aktivní odpočinek, který je při formování osobnosti také důležitým aspektem.

V současné době se u dětí a mládeže snižuje frekvence aktivit. Hlavní každodenní aktivitou, o níž roste stále zájem ze strany dětí a mládeže je sledovanost televize. Kvalitní náplň pro volný čas se zřejmě nevyřeší všechny problémy, ale když má dítě pestrou nabídku a má šanci, že v některé této aktivitě obstojí a bude úspěšné, snižuje se tím pravděpodobnost, že jedinec sáhne po návykových látkách, alkoholu, nebo že někoho zbije.¹

Souhlasím s tvrzením, že je důležité v dětství každého jedince, aby ho především rodiče vedli a směřovali k určitým aktivitám, neboť když mu budou rozumnou formou předávat vzory a volby zálib a ujišťovat ho o smyslu těchto činností, může se v určité oblasti vypracovat a být v ní nejlepší. Tím, že dítě aktivně zapojíme v jeho volném čase do určité činnosti, můžeme u něho alespoň oddálit trávení jiného času, který je vzhledem k věku a vývoji jedince nežádoucí, a který může mít za následek impuls k páchání patologických jevů. Správně využitý volný čas patří rovněž mezi jeden z nejúčinnějších preventivních programů při výchově a vzdělávání dětí a mládeže.

2.3. Vliv hromadných sdělovacích prostředků na výchovu

Pojem hromadné sdělovací prostředky můžeme nahradit pojmem masmédiá. Jde o takové sdělovací systémy (především znakové), akty a prostředky, pomocí nichž jsou zprávy předávány konzumentům – velkému, anonymnímu a heterogennímu souboru adresátů.²

¹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, odbor pro mládež. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže* [online]. c 2002, [cit. 2008-02-14].

Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>>.

² Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s.61.

Rozlišujeme dva druhy médií; tištěná, mezi něž řadíme noviny, časopisy a knihy a masmédiá elektronická, kam patří rozhlas, televize, internet, počítač a video. Informace se v těchto médiích přenášejí pomocí verbálních (mluvená a psaná řeč) a nonverbálních prostředků (mimika, gesta, postoje). V životě člověka plní masmédiá řadu funkcí, ty můžeme rozdělit na čtyři základní:¹

- Informativní (poskytování informací, dat a zpráv)
- Komunikativní (jedná se o spojení mezi skutečností, událostí, stavem nebo situací a příjemcem)
- Formativní (utváření názorů a postojů adresáta)
- Rekreativní (relaxační, zábavná funkce)

K nejrychlejšímu rozvoji dochází v současné době v oblasti internetu, který umožňuje informace přijímat, vzdělávat se, poskytuje možnost komunikace, prezentace vlastních dat a vzájemnou výměnu dat. Bohužel internet přináší i globální problémy. Vzhledem k tomu, že se světová internetová síť vymyká jakékoli kontrole, stal se z ní nejrozsáhlejší anarchistický systém světa.

V dnešní době se stává asi největším problémem, diskutovaným ze všech stran, všude přítomné násilí v masmédiích. Mládež, která je již od raného věku vystavovaná dennodenním ukázkám různých forem násilí, a to především prostřednictvím televize a počítačovým her, nedokáže rozpoznat jeho škodlivost a po určité době se stává vůči násilí imunní a tudíž i méně solidární. Projev násilí pak vnímá jako něco dobrodružného, účinného nebo dokonce okouzlujícího. Jako něco co je normální součástí života. Stále častěji se tak prostřednictvím médií setkáváme s případy mladých, kteří si chtěli vyzkoušet, zda je účinnost zbraní v interaktivní hře stejná jako ve skutečnosti. Dokonce sami mladiství pachatelé násilných trestných činů přiznávají, že třetina až čtvrtina jejich skutků byla inspirována tím, co viděli v televizi. V současné době také stále přibývá případů, kdy si mladí násilí na svém spolužákovi nahrají na mobilní telefon a poté si jej prostřednictvím telefonů či internetu rozesílají. Stejně tak jsme zaznamenali obdobné násilí na zvířatech. Nejde ovšem jen o problém násilí. V televizi, především na soukromých stanicích, dochází také k vulgárnímu zobrazování

¹ Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s.64.

sexu a lidského těla, které snižuje lidskou důstojnost. Často je ukazována agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým či jiným skupinám. Tyto televizní pořady tak dávají špatný příklad mládeži, ohrožují její psychický, morální a sociální vývoj. Mládeže, která se stává závislá na televizi, internetu nebo na počítačových hrách, stále přibývá. Právě tato mládež nedokáže rozeznat realitu od fikce či iluze. V myšlení mladých je televize pramenem zcela věrohodných informací a proto nejvíce záleží na rodičích, na jaké formy programů a v jaké míře nechá své potomky televizi sledovat. Především filmy obsahující jakoukoli formu násilí by měli mladí sledovat střídavě, případně řádně poučení rodiči. Totéž platí i pro různé počítačové hry. Ty samozřejmě nejsou pouze škodlivé. Existuje nepřeberné množství her založených na rozvíjení fantazie, vědomostí, inteligence, úsudku nebo postřehu. Opět v tomto bodě záleží především na rodinné výchově, jaké hry bude jejich potomek hrát. Podmínkou ovšem je, aby se mu věnovali, měli přehled o tom jaké hry jejich potomek hraje a snažili se mu poskytovat hry vhodnější. V současné době je právě velikým problémem čas, který rodiče svým dětem věnují. Většina rodičů je pracovně velmi vytížena, na své děti má minimum času a tudíž skladbu jeho sledovaných programů či hraných her příliš neovlivní. Problémem je také takový přístup rodičů, kdy sice tráví se svými dětmi dostatek času, ale nedokáží je dostatečně zabavit a proto je již od útlého věku posazují k televizi nebo před počítač. Víc než druh programu je zajímavá to, zda dítě zůstává v klidu. V důsledku této jednosměrné komunikace, která trvá denně několik hodin, pak dochází k mnohým poruchám nejen komunikačním, kdy se dítě špatně vyjadřuje, ale také integračním. Takové dítě má problém navazovat běžné sociální vztahy, nedokáže si hrát s jinými dětmi (samo se také nedokáže zabavit, často se tedy nudí), není schopno vyvíjet konstruktivní aktivitu, je často nejisté, netrpělivé, chybí mu vytrvalost, nedokáže pozorně naslouchat, etc. Tyto negativní návyky se přenášejí do dospělosti a jejich náprava vyžaduje dostatek času a velké úsilí. V některých případech nelze úplné nápravy dosáhnout vůbec. Dalším důležitým fenoménem, který děti a mládež ovlivňuje, je všudypřítomná reklama.

2.4. Dílčí závěr

Role výchovy a volného času má u dospívající mládeže nezastupitelnou roli. Stejně jako jiné vlivy se podílí výrazně na utváření osobnosti člověka. Jedinec se může rozvíjet jako harmonická osobnost, nebo může být zasažen sociálně patologickými vlivy.

Výchova ve volném čase a pro volný čas mládeže se stává stále diskutovanějším tématem. Jedná se o téma velmi aktuální. Zvláště v současné době, kdy u velké části mládeže dochází k výrazným změnám hodnotového žebříčku a ke změnám životních postojů.

Každý člověk má vrozené dispozice, které se rozvíjejí v důsledku interakce osobnosti s vnějšími vlivy. Mezi ně patří nejen rodinná a školní výchova, ale i výchova mimoškolní. Vzhledem k tomu, že stále narůstá podíl volného času jedince, tak tento získává stále větší podíl na formování jedince. Je to způsobeno i tím, že volný čas se může stát i zdrojem velmi vážného ohrožení jedince. Mládež je pod stále větším vlivem médií, útočí na ně všudypřítomná reklama. Při neorganizovaném trávení volného času mohou mladí začít experimentovat s drogami, překračovat zákon, dopouštět se šikany, hrát na výherních hracích automatech.

Z výše uvedených důvodů je nutné využívání volného času pedagogicky ovlivňovat. Člověka je nutno pro volný čas vychovávat. Je třeba, aby se každý naučil, jak účelně se svým volným časem nakládat.

Dobré není, když jedinec má příliš volného času a neví jak s ním dobře naložit. Stejně tak není dobré, pokud mladý člověk je tak zatížen povinnostmi, že nemá volný čas žádný. Příčinou obvykle nebývá velká vyčerpání, ale spíše špatná organizace a rozdělení denního režimu.

3. Sociálně patologické jevy

3.1. Přehled sociálně patologických jevů

Základním znakem sociálně patologického jevu je zřetelná odchylka od sociálního standardu společnosti. Proto se stále hovoří o sociálních deviacích. Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, legislativy a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.

V této podkapitole uvedu přehled některých sociálně patologických jevů, které ohrožují dnešní mládež. Nelze zde uvést úplný výčet těchto jevů. Uvedu zde dle mého názoru ty sociálně patologické jevy, které mládež ohrožují nejvíce.

Kriminalita a delikvence

Trestná činnost mladistvých se v mnoha ohledech odlišuje od trestné činnosti ostatních pachatelů. To je dáno především stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páčání trestné činnosti. Mládež páchá trestnou činnost častěji se spolupachateli a ve skupině. Trestná činnost je ve většině případů páchána živelně pod vlivem momentální situace (převládá motivace emotivní oproti rozumové). Impulsem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, popřípadě jiná návyková látka zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce. Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Trestná činnost se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení.

Způsob spáchání trestné činnosti souvisí se somatickými znaky pachatele, např. vyšší rychlostí pohybu, mrštností, obratností, menší postavou a nižší vahou. Výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých. Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. automobily, motocykly, videa, televizory, oblečení, zbraně,

nože, alkohol, cigarety, léky apod.). Věci získané z trestné činnosti bývají rozdělovány ve skupině. Finanční prostředky se zpravidla utrácejí společně.

Záškoláctví

Záškoláctví můžeme charakterizovat jako úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák se o své vlastní vůli, bez vědomí rodičů vyhýbá pobytu ve škole. Často to má souvislost s neúspěšností žáka ve škole. Objevuje se až u starších dětí a tento jev má tendenci se s přibývajícím věkem prohlubovat. Záškoláctví je projevem asociálního chování, jedná se tedy o poruchu chování únikového typu vyvolanou třemi základními příčinami:

- **negativním vztahem ke škole**, kdy motivem odporu ke škole mohou být vysoké požadavky školy kladené na dítě, menší rozumové nadání žáka, ale naopak i mimořádné vědomosti a schopnosti, takže se dítě ve škole nudí, nebo silná a neopodstatněná neurotizace dítěte, jejímž důvodem je strach z nějakého vyučovacího předmětu a z jeho zkoušení, nespravedlivého hodnocení nebo z osobnosti učitele, či tresty za nesplnění očekávaného výkonu učitelem i rodiči, často i strach ze spolužáků v případě výskytu šikanování žáka ústící až do psychické poruchy školní fobie.
- **vlivem rodinného prostředí**, zde jsou příčinou dysfunkční vztahy uvnitř rodiny, nezájem rodičů o dítě a jeho prospěch, ale i přehnaná péče a příliš vysoké nároky, nejednotnost rodičovské výchovy, přemrštěná přísnost, shovívavost, ale i lhostejnost.
- **Trávením volného času**, kdy mezi příčiny záškoláctví často patří nevhodný a nekonstruktivní způsob trávení volného času způsobený negativním vlivem vrstevníků v partě, závislostním chováním projevujícím se zneužíváním drog a sháněním peněz na ně, ale i chudoba dítěte nebo rodiny způsobující obstarávání peněz nelegálním způsobem, (např. prostitucí nebo častěji drobnými krádežemi apod., kdy je dítě k této formě chování de facto dotlačeno vnějšími okolnostmi a vlivem dospělých).

Záškoláctví má dvě základní formy. Je buď impulsivní (dítě předem neplánuje, že nepůjde do školy), nebo je účelové a plánované.

Šikana

Šikana¹ označuje tělesné, psychické nebo kombinované ponižování, případně týrání jedinců jinými jedinci. „Pojem CAN“² je souborné označení pro šikanu dětí, tj. týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte. Základní charakteristikou syndromu CAN je bezohlednost a necitlivé chování k dítěti, jeho podřízení nebo využití k uspokojení potřeb dospělého. Nejčastěji k šikaně dochází ve vrstevnických skupinách, čímž dochází k omezování a hrubému porušování integrity osobnosti. Šikana je také opakované ubližování. Je to jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat ho. O šikaně hovoříme pouze v případě, když je oběť bezbranná.

Jedná se o asociální jednání, mnohdy trpěné nebo podporované určitou skupinou. Dochází k ní většinou ve škole, na pracovišti, ale může k ní docházet i v rodině (opakované posměšky nebo ošklivé poznámky zaměřené na neoblíbené dítě). Nebezpečnost působení šikany spočívá především v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví. Šikana může být:

- **přímá** (říkání ošklivých a nepříjemných věcí, bití, kopání, vyhrožování, atp.)
- **nepřímá** (naschvály, ignorování, navádění k sebevraždě, jedovaté poznámky)

Původci šikany (agresoři) jsou jedinci tělesně silnější, starší, vyspělejší, v početní převaze, často osobnostně či sociálně narušení. Oběti šikany se stávají sociálně či vzhledově handicapovaní jedinci, lidé slabí, neurotičtí, úzkostní, nějak se odlišující od normy (rasově, národnostně, vzhledem, chováním, fyzickou slabostí, zájmy, hodnotami atd.) Podhoubí šikany je v osobnostních rysech jejich aktérů, v lhostejnosti okolí, v sociální atmosféře, v některých ideologiích.

Příčiny šikany tkví v touze po moci, ovládnání druhých, motivem je krutost, tlak k mužnosti, zvědavost, zvrhlé testování vlastních hranic, nuda a touha po stále silnějším vzrušujících zážitcích. V poslední době do šikany už i na školách vstupují peníze a sexuální motivy. Šikanu provází psychické trauma, které může dítě provázet celým dětstvím. Může se projevit změnou chování dítěte, zvýšenou úzkostí, strachem, neurotickými projevy, zhoršením školního prospěchu, záškoláctvím apod.

¹ Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane (týrání)

² Child Abuse and Neglect

Drogová závislost

Drogová závislost představuje v současné době závažný celospolečenský problém, jehož řešení je záležitostí řady oborů. Jedná se o vysoce společensky nebezpečný jev, ohrožující zdravý fyzický, psychický a mravní vývoj mladé generace. Mládež, pokud zneužívání návykových látek přiznává, uvádí jako nejčastější důvod zvědavost, touhu prožít něco zvláštního, neobvyklého, najít nové prožitky, uniknout nepříjemným situacím, tvrdé realitě, nepříjemným stavům, dosáhnou dočasné úlevy, uniknout samotě, do které je uváděna svými problémy, protest proti autoritě. Stále častěji se projevuje vliv nealkoholové toxikomanie na páchání trestné činnosti mládeže.

Převážná část mladých pachatelů, kteří provozují některou formu nealkoholové toxikomanie, se rekrutuje z osob ve věku 14 - 20 let. Trestnou činnost páchanou v souvislosti s nealkoholovými toxikomaniemi lze rozdělit do dvou základních oblastí. Na trestnou činnost páchanou s cílem získat návykovou drogu a trestnou činnost páchanou pod jejím vlivem.

Problematika zneužívání drog je stále aktuálnější, stala se negativním sociálně patologickým jevem. Drogu lze definovat jako jakoukoliv látku s psychotropními vlastnostmi, která může vyvolat závislost a být škodlivá jednotlivci i společnosti. Formy drogové závislosti mohou být různé a vyvíjejí se obvykle pozvolna jako důsledek periodického nebo soustavného používání drogy. Vlivem dlouhodobých toxických účinků dochází k tělesnému i duševnímu chátrání organismu. Při snížení nebo vysazení dávek drogy dochází ke vzniku abstinčního syndromu.

Světová zdravotnická organizace rozděluje drogy, které ovlivňují psychiku člověka, na tyto hlavní typy:

- typ opiátový (morfin, heroin, kodein aj.)
- typ kokainový
- typ hašišový
- typ barbiturátový
- typ stimulační (amfetamin, pervitin = metamfetamin, efedrin, fermetrazin)
- typ khatu (výtažky rostliny *Catha edulis*)
- typ halucinogenů (lysergamid, mezkalin, psylocybin)
- typ alkoholový
- typ inhalační (organická rozpouštědla)

V našem právním řádu není zakotvena trestnost užívání drogy, ani držení drogy pro vlastní potřebu v množství nižším než malém. Trestná je výroba drogy, její šíření, prodej či opatřování prostředků k její výrobě.¹

Patologické hráčství

Tato porucha, která se stále častěji vyskytuje i u mládeže, spočívá v častých a opakovaných epizodách hráčství, které dominují v životě subjektu na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků. Lidé, trpící touto poruchou, mohou riskovat své zaměstnání, velmi se zadlužit, lhát nebo porušovat zákon, aby získali peníze nebo unikli placení dluhů. Postižení popisují intenzivní puzení ke hře, které lze těžko ovládnout, spolu se zaujetím myšlenkami a představami hraní a okolností, které tuto činnost doprovázejí.

Podstatné rysy této závislosti jsou následující. Trvale se opakující hráčství, které pokračuje a často i vzrůstá přes nepříznivé sociální důsledky, jako je zchudnutí, narušené rodinné vztahy a rozkol osobního života.

Chorobné hráčství vzniká podobně jako závislost na alkoholu. Můžeme zde rozlišit tři stádia, ve kterých se tento sociálně patologický jev rozvíjí:

- **fáze výher** - občasná hra, dostavují se častější výhry, vzrušení před hrou a během ní, zvyšování sázek a častější hra, fantazie o velké výhře, velká výhra, neodůvodněný optimismus, osamělé hraní, chvástání se výhrou
- **fáze prohrávání** - myslí hlavně na hraní, v dlouhém období prohrávání nedokáže přestat s hrou, legální půjčování peněz, skrývání hry a lhaní, bezohlednost vůči rodině, nepřítomnost v práci nebo ve škole, odkládání splátek dluhů, změny osobnosti (podrážděnost, neklid, uzavřenost), nešťastný rodinný život, velké půjčky legální i nelegální, neschopnost splácet dluhy, zanedbávání zdraví.
- **fáze zoufalství** - podmíněné tresty, poškození pověsti, odcizení od rodiny a přátel, podstatně více času tráví s hrou, více prohrává, obviňuje druhé, výčitky svědomí, panika, trestné činy, beznaděj, myšlenky na sebevraždu nebo sebevražedné pokusy, rozvody, alkohol, zhroucení, neklid.

¹ zák. č. 140/1961 Sb., Trestní řád v platném znění, § 187, § 187a, § 188, § 188a.

Na vzniku patologického hráčství má podíl nejen sám konkrétní jednatel, ale i rodina a společnost. Společnost se na vzniku nebo prevenci chorobného hráčství podílí podstatným způsobem např. tím, že povoluje nebo nepovoluje určité formy hazardní hry. Rodina může člověka před vlivem chorobného hráčství chránit, může ale také vzniku choroby napomáhat (třeba tím, že v ní neexistují jasná a prosazovaná pravidla). Nejlépe jsou na tom rodiny, kde jsou nejen vřelé vztahy, ale také jasná pravidla, na jejichž dodržování se trvá.

3.2 Prevence sociálně patologických jevů

„Takřka každý výchovný program či koncepce volnočasového zařízení kladou důraz na prevenci nežádoucích společenských jevů, protože volný čas se jeví jako jedna z klíčových možností efektivního předcházení sociopatologického chování.“¹

Prevenci sociálně patologických jevů můžeme rozdělit na primární, sekundární a terciární.

Primární prevenci můžeme charakterizovat jako předcházení sociálně patologických jevů a riziku vzniku závislostí. Cílovou skupinou jsou všichni, jak jedinci ohrožení tak i neohrožení. Primární prevenci dělíme na nespecifickou, která je zaměřená na žádoucí formy chování obecně, a specifickou, která je zaměřena proti konkrétnímu riziku. Z hlediska věku se do této skupiny řadí děti předškolního a školního věku. V dětství je důležité vytvořit si k volnému času pozitivní vztah, který většinou přetrvává do dospělosti. Klíčovou rolí v působení na jedince v dětském věku má rodina. Rodina by měla dítěti poskytovat dostatek podnětů ke kvalitnímu trávení volného času. Měla by být nápomocna při nasměrování dítěte k výběru aktivit, dokud si samo nevyhraní určitý zájem, který efektivně zaplní jeho volný čas a může v optimálním případě přetrvat až do dospělosti. „V opačném případě, kdy rodina nedokáže u dítěte vypěstovat pozitivní vztah k volnému času (jako hodnotě) a nepomůže mu v orientaci podnětů a možností vyplývajících z trávení volného času, může dítě hledat ve volném čase nesprávné podněty (např. v kolektivu závadové party, experimentování s návykovými látkami,

¹ Čech, T. *Výchova ve volném čase a k volnému času z hlediska prevence nežádoucích forem společenského chování*. Vychovatel, LIII, 2006,7, s. 12. ISSN 0139-6919.

bezděčné nesmyslné trávení volného času), které mohou být pro další jeho život ohrožující.“¹

Podle O. Matouška mezi cílovou skupinu preventivních opatření patří:

- hyperaktivní děti
- děti selhávající ve škole
- děti s poruchami chování
- děti zneužívané a týrané v rodinách
- děti z dysfunkčních rodin
- děti z čtvrtí, kde je vysoká úroveň kriminality
- děti z rodin žijících pod hranicí životního minima
- děti z rodin, v nichž chybí otec
- děti s pre delikventním chováním
- populace všech rodičů v komunitě
- populace všech občanů státu

Kvalitní a účinná prevence by měla předcházet všem typům sociálního selhání, neměla by být úzce specifická. „Cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, cílem musí být prezence sociálně příznivého chování, tj. chování, jež se neslučuje s jednáním protispolečenským.“²

Sekundární prevence se zaměřuje na ohrožené skupiny obyvatelstva, popř. jedince se sociálně patologickou zkušeností, kde nepropukla závislost, recidiva. Její úlohou je zabránit negativnímu společenskému vývoji jedince. Cílovou skupinu tvoří přímo rizikovní jedinci nebo konkrétní sociální skupina (např. minorita nebo komunita), popřípadě sociální prostředí (městské čtvrti, obce), které bezprostředně ohrožuje jejich členy nebo obyvatele. Patří sem např. „streetwork“ neboli terénní sociální práce, což je určitá forma práce s mládeží v jejím přirozeném prostředí. Sociální pracovníci vycházejí do ulic proto, aby ohroženým skupinám poskytli informace, služby, přímou pomoc nebo jim zprostředkovali spojení s různými institucemi.

¹ Čech, T. *Výchova ve volném čase a k volnému času z hlediska prevence nežádoucích forem společenského chování*. Vychovávateľ, LIII, 2006,7, s. 12-13. ISSN 0139-6919.

² Matoušek, O., Kroftová A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 267. ISBN 80-7178-771-X

Terciární prevence je určena jedincům, kteří propadli patologickému chování (drogová závislost, kriminální činnost, gamblerství) a má za cíl zabránit jejich další recidivě. „V souvislosti s terciární prevencí hovoříme rovněž o resocializaci, tzn. pomoci nasměrovat závislého či problémového jedince (po výkonu trestu, léčení apod.) k novým životním hodnotám (rodina, práce, aktivně-pozitivní využití volného času apod.) a životu bez patologie a závislosti. Tento stupeň prevence se systémově zaměřuje na sociální prostředí, příčiny a podmínky vzniku závadového jednání a jeho recidivy.“¹

Nejúčinnější a nejlevnější prevencí dětí a mládeže je zdravá výchova dětí v rodině a ve školském zařízení. Je rovněž důležité, aby při naplňování preventivní činnosti existovala mezi školou a rodinou dobrá spolupráce. V této podkapitole není cílem charakterizovat jednotlivé druhy prevence, ale přiblížit a popsat spolupráci a komunikaci školy a rodiny

Preventivní výchovně vzdělávací působení k osvojení si zdravého životního stylu jednoznačně musí být neoddělitelnou součástí výchovy, výuky a života škol a také rodiny. Vždyť rodinná výchova je základ, na kterém škola staví. Každý preventivní program má přinášet strukturované podněty pro potřeby prevence sociálně patologických jevů. Optimálním řešením je připravit celoroční program zaměřený zejména na osobnostní a sociální rozvoj a výcvik v komunikativních dovednostech.

Preventivní projekt by měl směřovat zejména k:

- upevňování vztahů ve skupině vrstevníků,
- rozvoji schopností přijímat svobodná a odpovědná rozhodnutí,
- nácviku efektivní komunikace,
- nácviku řešení zátěžových situací,
- zvyšování schopnosti odolávat nebezpečím, zátěžovým situacím, krizím,
- odmítání alkoholu, návykových látek, nikotinu, nevhodných způsobů chování,
- přehledu životních rizik,
- společenským vztahům, včetně vlivu televize, reklamy, mediální hygieny
- modelovým situacím poskytujícím návody k řešení problémů.

¹ Čech, T. *Výchova ve volném čase a k volnému času z hlediska prevence nežádoucích forem společenského chování*. Vychovatel, LIII, 2006,7, s. 14. ISSN 0139-6919.

Podle mého názoru, chceme-li dospět k pozitivním výsledkům primárně preventivních programů, zaměřených zejména na rozvoj osobnostní složky a sociálních dovedností dětí a na ochranu v předcházení patologických jevů, je důležitá jednak vzájemná spolupráce a komunikace rodiny a školy, ale také v mnoha případech záleží na osobnostních, morálních, mravních či pedagogických kvalitách pedagoga, který tyto programy realizuje a prezentuje před žáky.

Primární prevence by měla také směřovat k zodpovědnosti při využívání hromadně sdělovacích prostředků, jako televize, videa nebo počítače. Časté sledování televizních pořadů, především televizního násilí v podobě vražd, znásilnění, fyzického týrání a jiných nehumánních praktik, může u dospívajícího jedince, který je stále ve vývoji, znamenat odrazový můstek k dětské agresivitě, k antisociálnímu chování či k patologickým jevům. Sledování televizního násilí a jiných pořadů v dětství narušuje zdravý vývoj jedince, jeho osobnostní, citové a především volní schopnosti.

Jak již bylo konstatováno, škola i rodina musí vzájemně spolupracovat při řešení otázek prevence a při výchově a vzdělávání dětí a mládeže. V rámci prevence sociálně patologických jevů a při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito jevy ve školách a školských zařízeních, je také potřebná spolupráce s Policií ČR. Ředitelé a ředitelky na všech stupních škol a školských zařízeních by měli spolupracovat s obvodním oddělením Policie ČR (v Praze se jedná o místní oddělení Policie ČR) podle místa příslušnosti školy. Úloha a možnosti Policie ČR v oblasti prevence budou podrobněji popsány v následující podkapitole.

Prevenici sekundární a terciální zde nebudu podrobně rozebírat. Zůstanu pouze u stručné charakteristiky uvedené výše s tím, že volný čas a jeho využívání má samozřejmě svoje nezastupitelné uplatnění i v rámci těchto druhů prevence.

3.3. Úkoly Policie ČR při prevenci sociálně patologických jevů

Ještě v nedávné době byla Policie České republiky veřejností chápána pouze jako represivní orgán státu. U části veřejnosti tento názor převládá i nadále. Policie ČR se už nezaměřuje pouze na odhalování pachatelů trestných činů a na jejich stíhání. Stále

více se snaží trestným činům předcházet. PČR mění svou tvář, policejní práce se začíná stávat službou veřejnosti, službou pro veřejnost.

Ve struktuře PČR byly od devadesátých let minulého století, za účelem komunikace policie s veřejností, zřizovány tzv. Preventivně informační skupiny (PIS). Vytvořila se tím síť okresních a krajských specialistů na informování veřejnosti o práci policie a současně možnostech ochrany před trestnou činností. Postupně se stali realizátory primárních preventivních programů, včetně zaměření na obvyklou cílovou skupinu, kterou jsou děti a mládež.

Do povědomí veřejnosti i samotných policistů se dostává pojem community policing¹. Tento pojem můžeme charakterizovat jako komunitní přístup k policejní práci, práci orientovanou na službu veřejnosti, anebo společenskou policejní činnost. Zatímco předmětem zájmu tradičních policejních strategií je protiprávní chování, předmětem zájmu community policing jsou následky, které kriminalita způsobuje, vzniklé škody a potenciální hrozby.

Jedná se o souhrn takových policejních přístupů, které dokáží identifikovat a pojmenovat řadu problémů v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti. V návaznosti na označení jevů pak policie navrhne možnosti opatření jak jevům předcházet. A to nejen vlastní, tedy policejní, ale i taková opatření, na kterých se bude podílet široká veřejnost. Na základě komunikace mezi všemi zmíněnými – tedy policií a veřejností, vznikne řada aktivit, které jsou zaměřené především na odstraňování příčin těchto problémů. Policie předchází kriminalitě tím, že navrhuje na základě svých znalostí a zkušeností taková opatření, která jí zamezí už při jejím vzniku.

Pokud se zaměřím na preventivní programy Policie České republiky, které se týkají předcházení sociálně patologickým jevů u mládeže, tak musím konstatovat, že se jedná především o předcházení kriminalitě a delikvenci. Policejní prevence se však věnuje i dalším patologiím, které s kriminalitou úzce souvisí. Jsou to například záškoláctví, drogová závislost, šikana, patologické hráčství.

¹ MV ČR, Odbor prevence [online]. [cit. 2008-02-29].
Dostuné z: <<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/community.html>>.

Ministerstvo vnitra České republiky zpracovalo *Strategii prevence kriminality na léta 2008 až 2011*¹, která pro resort MV ČR a Policii České republiky zpracovává postupy pro realizaci preventivních programů na základě analýzy programů obdobných z let minulých. Dále byla vypracována *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013*.² Hlavním koordinátorem tohoto programu je však Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Prevence kriminality v sobě zahrnuje následující opatření:

- sociální opatření -zabývají se sociálními a ekonomickými problémy, zaměřují se na ohrožené jedince a jejich rodiny, na skupiny obyvatel a rizikové lokality s cílem změnit nepříznivé socioekonomické prostředí
- situační opatření - nasazování technických opatření včetně urbanistického plánování z hlediska potřeb bezpečí občanů; cílem je omezování příležitostí k páchání trestné činnosti, zvyšování rizika dopadení pro pachatele a snižování zisků z trestné činnosti
- informování občanů a jejich aktivizace – zprostředkování základních informací o bezpečnostní situaci, o účinných formách obrany před trestnou činností; cílem je zapojování občanů do aktivního způsobu zvyšování vlastní bezpečnosti i bezpečí svého okolí
- budování realizačních kapacit – posilování systému prevence kriminality včetně podmínek pro realizaci národních, regionálních a lokálních preventivních strategií a zajištění jejich finanční podpory

Hlavní cílové skupiny, na které se preventivní působení zaměřuje, lze charakterizovat jako skupiny ohrožené sociálně patologickými jevy, případně skupiny s kriminální zkušeností. Sem zejména patří mládež, skuteční či potenciální pachatelé a oběti trestných činů.

¹ *Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011* [online]. [cit. 2008-02-29].

Dostupné z <<http://www.mvcr.cz/dokument/2007/prevence/strategie1016.html>>.

² *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013* [online]. [cit. 2008-02-29].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/mladez/Koncepce_last_version.doc>.

Základní východiska pro tvorbu strategie prevence kriminality jsou následující:

- analýza kriminality a typologie pachatelů a obětí,
- postoje veřejnosti k problematice bezpečnosti a prevence kriminality,
- zkušenosti z realizace předchozích strategií prevence kriminality v ČR,
- zahraniční zkušenosti a doporučení pro oblast prevence.

Z hlediska preventivního působení v oblasti sociálně patologických jevů na mládež je rozhodující, že na celkové trestné činnosti se mládež ve věku do 18 let podílí celkem 7 %, mládež ve věku mezi 18 – 20 lety také 7 % a osoby ve věku 20 - 30 let mají na trestné činnosti podíl 34,6 %.

V posledních letech byla provedena řada kriminologických výzkumů,¹ které prokázaly, že pro občany České republiky je problém kriminality a delikvence hned na druhém místě po nezaměstnanosti v hierarchii problémů, které by si přáli přednostně řešit. V následujícím odstavci uvedu jednotlivé kategorie, kterým většina občanů přiřazuje důležitost:

- dává jednoznačně přednost prevenci před represí,
- má pocit ohrožení a obává se trestných činů; pocity ohrožení a nebezpečí jsou významně spojeny s velikostí místa bydliště; nejvyšších hodnot dosahují ve velkoměstech,
- považuje za nejproblémovější okolí hospod, heren, nočních klubů a diskoték, neosvětlená a málo frekventovaná místa,
- se nejvíce obává vandalství, kapesních krádeží, krádeží motorových vozidel, vloupání do bytu, domu, chaty, chalupy, aut a pociťuje silný strach z fyzického násilí,
- hodnotí opatření proti pouliční kriminalitě a kriminalitě mládeže jako nedostatečná,
- má zájem o informace o bezpečnostní situaci v místě bydliště, o preventivních opatřeních policie a o jejích záměrech do budoucna,

¹ Čerpáno z výzkumů: *Spokojenost občanů s prací policie ČR* (STEM/MARK, a.s. 2004), *Preventivní aktivity v názorech obyvatel měst* (IKSP pro RVPPK 2004), *Občané o kriminalitě a prevenci* (IKSP pro RVPPK 2006), *Institut dohledu u podmíněného propuštění* (IKSP 2004).

- chápe, že policie nemůže sama zabezpečit prevenci trestné činnosti, že aktivní roli v prevenci zločinu musí sehrávat samotný občan,
- sdílí názor, že o bezpečnost občanů a jejich majetku by se měli rovnoměrně starat sami občané, policie a místní samospráva,
- domnívá se, že ke zvýšení bezpečnosti je třeba posílit přítomnost policistů na ulicích, rozšiřovat počet kamerových monitorovacích systémů,
- zastává názor, že je třeba vytvářet podmínky pro trávení volného času dětí a mladých dospělých, pozitivně ovlivňovat výchovu v rodině a podporovat zaměstnanost.

Priority Strategie spočívají ve snižování majetkové a násilné kriminality, dále v eliminaci kriminálně rizikových sociálně patologických jevů, v omezování příležitostí k možnosti páchaní trestné činnosti, ve zvyšování rizika pro pachatele, že bude dopaden a v informování občanů o legálních možnostech ochrany před trestnou činností.

Cílovými skupinami, jimž bude věnována zvýšená pozornost, je mládež ohrožená sociálně patologickými jevy nebo již s kriminální zkušeností, prvopachatelé trestných činů, recidivisté a sociálně vyloučené komunity. Důraz bude kladen na plošné zavádění Systému včasné intervence a týmů pro mládež, jako významného nástroje snižování trestné činnosti mládeže a na legislativní ukotvení prevence kriminality v českém právním řádu. Systém Včasné Intervence¹ byl vybudován na základě systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy na základě usnesení vlády České republiky ze dne 30. září 1998 č. 632 o Plánu nelegislativních úkolů vlády a v souladu s usnesením vlády České republiky ze dne 16. června 1999 č. 607 k plnění úkolů uložených vládou. Materiál byl zpracován v gesci ministra vnitra a předsedy Republikového výboru pro prevenci kriminality. Na jeho zpracování se podíleli zástupci Ministerstva vnitra, spravedlnosti, práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy a zdravotnictví. Impulsem pro zpracování materiálu byl negativní vývoj v oblasti kriminality a dalších sociálně patologických jevů mezi mládeží po roce 1990.

¹ *Závazná metodika Systému Včasné Intervence a týmů pro mládež pro rok 2007* [online]. [cit. 2008-03-01]. Dostupné z < http://www.mvcr.cz/bezpecnost/delikventi/metodika_svi07.pdf>.

System Včasné Intervence vytváří jednotné informační prostředí, které umožňuje koordinaci činností zapojených subjektů, zvyšuje kvalitu jejich práce a umožňuje zpětnou kontrolu přijatých opatření a zvolených postupů. Díky tomu se mohou subjekty vzájemně informovat a usměrňovat tak, aby každý z nich plnil svoji roli, spolupracoval s ostatními a nepřenašela odpovědnost na jiné.

System Včasné Intervence pokrývá správní území města, nebo správní obvod obce s rozšířenou působností. Cílem Systemu Včasné Intervence je zefektivnit metody práce jednotlivých článků systému a využít beze zbytku všech legislativních nástrojů vztahujících se k oblasti delikvence dětí, trestné činnosti páchané na dětech a sociálně-právní ochrany dětí. Zvýšená pozornost musí být věnována predelikventnímu období před spácháním deliktu, kdy existuje řada signálů o rizikovém chování dítěte, nebo o prostředí, v němž dítě vyrůstá. SVI umožňuje i včasné odhalení případů týrání a zanedbávání dětí - syndrom CAN. Zavádí jednoduchý způsob přijímání informací od subjektů s oznamovací povinností.¹

Projekt SVI je postaven na třech pilířích. Prvním z nich je vytvoření metodické spolupráce mezi institucemi, které jsou účastníky SVI. To v praktické rovině znamená vytvoření podmínek pro koordinované, interdisciplinární řešení delikvence mezi všemi zainteresovanými složkami. Druhým pilířem je vytvoření jednotného informačního prostředí, které umožňuje předávání, doplňování, sdílení a vyhodnocování informací mezi účastníky SVI a zjednodušení administrativy. Třetím pilířem jsou konkrétní praktická opatření, která tvoří samotný proces nápravy delikventa. Jeho obsah je závislý na daných místních podmínkách (personálních a materiálně technických) a na iniciativě a schopnosti místně působících subjektů poskytovat doplňkové služby. Tento pilíř je zatím nejméně rozpracován.

SVI má za cíl zrychlit, zefektivnit a zjednodušit práci s delikventní mládeží. Tedy pachateli těchto deliktů, ale má pomáhat i obětem, kteří ještě nepřevýšili věk 18 let.

¹ Orgány sociálně – právní ochrany dětí, Policie ČR, justiční orgány, Probační a mediační služba, obecní policie, úřady práce, zdravotnická zařízení, školská zařízení, nestátní organizace.

Zásady práce SVI jsou následující:

- Práce s rizikovým jedincem musí být rychlá a efektivní.
- Stanovení příčin musí být co nejúplnější.
- Náprava způsobené škody, vyrovnání pachatele s obětí.
- Stanovení odpovědnosti zákonných zástupců.

Jako další je třeba uvést cíle, které SVI sleduje. Jedná se především o cíle strategické:

- snížení míry a závažnosti delikvence dětí,
- snižování trestné činnosti páchané na dětech,
- odklon dětských delikventů od kriminální kariéry,
- rychlá a koordinovaná multidisciplinární reakce na delikventní jednání dítěte, či na jednání, které ohrožuje integritu dítěte,
- posílení postavení obětí trestných činů při řešení delikvence dětí
- rychlé a bezpečné předávání informací o:
 - dětských pachatelích a dětských obětech trestné činnosti,
 - uložení a průběhu přijatých opatření,
 - podezření na týrání nebo zneužívání dětí,
 - delikventním jednání dětí (včetně toulání, šikany, záškoláctví, výchovných problémů, apod.),
 - aktivitách jednotlivých subjektů SVI.
- Realizace preventivních opatření v dané lokalitě.
- Vytvoření nabídky služeb pro realizaci konkrétních uložených opatření (probační programy, apod.)

Primárními cíly PVI jsou:

Odklon dítěte od kriminální kariéry prostřednictvím:

- efektivní a rychlé práce s dítětem a jeho rodinou,
- včasné pomoci dětem opakovaně se dostávajícím do sítě orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo orgánů činných v trestním řízení a jejich rodinám,

- určení adekvátního postupu, který odpovídá potřebám dítěte a nevede ke stigmatizaci a etiketizaci,
- sanace rodiny (dítě zůstává v rodině, prvním cílem pomoci je stabilizovat rodinu se všemi jejími členy, neodebírat dítě, zasáhnout včas a přiměřenými prostředky),
- péče o děti dopouštějící se útěků ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy,
- ochrany ohrožených dětí,
- podpory rodin (osob odpovědných za výchovu dětí).

Sekundárními cíly SVI jsou:

Zkvalitňování systému péče o rizikové a ohrožené děti v lokalitě, včetně realizace příslušných preventivních opatření prostřednictvím:

- koordinované spolupráce mezi institucemi a specialisty (Policie ČR, soudy, státní zastupitelství, kurátoři pro mládež, probační úředníci),
- vytváření sociálně nápravných plánů, jejich průběžné kontroly a vyhodnocování OSPOD,
- vytváření modelů a metodik řešení jednotlivých typů případů,
- zvyšování odbornosti pracovníků zapojených institucí (vzdělávání),
- centralizace a vyhodnocování informací o rizikových a ohrožených dětech a péči o ně (včetně přijatých opatření),
- hlubšího poznání charakteristik regionálních aspektů v oblasti kriminality (větší znalost prostředí, mapování aktuálních trendů),
- adresného plánování a realizace ověřených postupů a preventivních aktivit v lokalitě na základě získaných dat (víme na co se máme zaměřit),
- zefektivnění administrativních úkonů zúčastněných subjektů.

Celý systém je zaměřen především na:

- děti, které se dopustily protiprávního jednání bez ohledu na pozdější kvalifikaci skutku (přestupek, provinění, čin jinak trestný apod.) a jejich rodiny.

- děti s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, na útěku ze zařízení (pohřešované) a jejich rodiny.
- děti, u kterých dochází ke kumulaci závažných výchovných problémů (záškoláctví, šikana, projevy extremismu, drogy, alkohol, tuláctví, prostituce apod.) a jejich rodiny.
- poškození protiprávním jednáním nebo svědci protiprávního jednání a jejich rodiny (poškození i oběti do dovršení 18 let věku).

Zastřešujícím subjektem SVI je řídicí výbor, který je složený ze statutárních zástupců obce/obcí, střediska Probační a mediační služby, státního zastupitelství, okresního soudu a Policie České republiky, který svým složením garantuje závaznost a prosaditelnost přijímaných opatření, doporučení a postupů.

Dalším orgánem je tým pro mládež. Tento je složený ze zástupců institucí, které ze zákona přicházejí do kontaktu s rizikovými a ohroženými dětmi a rovněž s oběťmi trestných činů. Jeho tajemníkem je pracovník střediska Probační a mediační služby nebo jiná osoba zvolená v rámci týmu. Tým pro mládež musí pravidelně informovat o své činnosti Řídicí výbor.

Ze strany Policie České republiky jsou v systému zastoupeny Okresní (městská) ředitelství Policie ČR, konkrétně prostřednictvím pracoviště Služby kriminální policie a vyšetřování (SKPV), která se zabývají:

- a) problematikou objasňování trestné činnosti dětí a problematikou extremismu,
- b) problematikou vyšetřování trestné činnosti dětí a mravnostními delikty,
- c) problematikou návykových látek,
- d) analytickou činností a přípravou prostředků a podkladů pro pracovníky SKPV,
- e) kontrolní, metodickou a řídicí činností.

Dále to jsou Obvodní (Okresní) oddělení Policie ČR, která se zabývají:

- a) problematikou objasňování trestné činnosti dětí a problematikou extremismu, v rámci obvodních oddělení Policie ČR,
- b) kontrolní, metodickou a řídicí činností.

Celkové fungování Systému Včasné Prevence bude čtenáři zřejmé ze schématu uvedeného v příloze číslo 11. S dalším odkazují čtenáře k textu Závazná metodika Systému Včasné Intervence a týmů pro mládež v roce 2007.¹

Policie České republiky však provádí preventivní činnost především v oblasti primární prevence, a to prostřednictvím preventivně informačních skupin (dále PIS). Tyto jsou zřízeny na Policejním prezídiu, na jednotlivých krajských a okresních (obvodních) ředitelstvích Policie ČR. Mezi jejich úkoly především patří:

- pořádají tiskové konference a vydávají tiskové zprávy
- vyřizují žádosti o informace dle zákona č. 106/99 Sb.
- informují o možnostech uplatnění u Policie ČR
- připravují preventivně výchovné akce
- předávají médiím informace k pátrání
- podílí se na pátracích relacích v rozhlasovém a televizním vysílání

Náplň jednotlivých PIS na okresních (obvodních) ředitelstvích Policie ČR se může lišit podle charakteru trestné činnosti, která je v jednotlivých obvodech převažující. Zde uvádím neúplný výčet možných činností PIS:

- zajišťování besed a přednáškové činnosti v mateřských, základních a středních školách,
- zajišťování celorepublikového projektu „Ajaxův zápisník“ pro žáky druhých a třetích tříd, jedná se o preventivně výchovnou učební pomůcku, díky které se děti nenásilnou formou odpovídající jejich věku seznamují se zásadami bezpečného chování, dovídají se o patologických jevech, kterými jsou v dnešní době nejvíce ohrožovány, a také jsou jim představeny činnosti jednotlivých složek Policie ČR,
- zajišťování besední činnosti v klubech pro seniory,
- navrhování, realizování a vyhodnocování projektů prevence kriminality
- navrhování informačních materiálů prevence pro širokou veřejnost,
- zajišťování akcí preventivního charakteru pro širokou veřejnost

¹ Závazná metodika Systému Včasné Intervence a týmů pro mládež pro rok 2007 [online]. [cit. 2008-03-01]. Dostupné z <http://www.mvcr.cz/bezpecnost/delikventi/metodika_svi07.pdf>.

- zajišťování mezirezortních plánů prevence kriminality,
- spolupráce při organizování dnů s Policií ČR či Dětských dnů,
- analýza nápadu trestné činnosti v konkrétním služebním obvodu,
- pravidelný kontakt a spolupráce s managery prevence kriminality měst, případně městských částí při vytváření preventivních programů.

3.4. Dílčí závěr

Pojmem sociálně patologické jevy jsou označovány ty sociální jevy, které pro svou škodlivost ohrožují společnost, její uspořádání, stabilitu a řád jako celek i její jednotlivé členy. Část sociálně patologických jevů je definována i v právním řádu a jejich překročení podléhá trestnímu postihu. Obecně však platí, že deviantní chování je porušením společenské normy, nemusí však vždy vznikat trestní odpovědnost.

Chápání sociálně patologických jevů se v čase vyvíjí. Co bylo v minulosti chápáno jako porušení společenských norem, to je dnes společností tolerováno, případně se stalo běžnou věcí. Totéž platí i obráceně. Dá se předpokládat, že se vlivem času a dalším poznáním nových skutečností změní náhled společnosti na ty problémy, které nás v současné době tíží.

Výchova mimo vyučování plní funkci výchovně-vzdělávací, preventivní, zdravotní a sociální. Dle zaměření této práce je pro nás nejdůležitější výchova preventivní. Prevence sociálně patologických jevů je směřována především do těchto oblastí:¹

- drogová závislost, alkoholismus a kouření
- kriminalita a delikvence
- virtuální drogy (počítače, televize, video)
- patologické hráčství
- záškoláctví
- šikanování, vandalismus, jiné formy násilného chování
- xenofobie, rasismus, intolerance

¹ Pávková, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, 221 s. ISBN 80-7178-295-5.

Volný čas jako formu prevence sociálně patologických jevů můžeme použít ve všech třech formách prevence, primární, sekundární i terciální.

Preventivní aktivity Policie České republiky jsou zaměřeny především na prevenci primární. Popsaný program Systému Včasné Intervence je však zaměřen i na osoby, které již byly zasaženy sociálně patologickými jevy.

4. Výzkum využití volného času

4.1. Výzkumné předpoklady

V této části bakalářské práce jsem si dal za úkol analyzovat, jak využívá volný čas mládež ve věku 15 – 18 let, která již byla zasažena sociálně patologickými jevy. Z dostupné literatury jsem zjistil, že podobné výzkumy prováděl Petr Sak a následně je zveřejnil ve svých publikacích.¹ Jiné výzkumy podobného zaměření jsem v literatuře nenalezl.

Jako výzkumnou skupinu jsem zvolil pouze mládež delikventní. Bylo by velmi obtížné oslovit ty respondenty, kteří jsou zasaženi větším spektrem sociálně patologických jevů. Neměl jsem možnost oslovit takovéto osoby. Proto jsem využil možnosti, že mohu obrátit na ty jedince, kteří již mají konkrétní zkušenost s represivními složkami Policie ČR v důsledku svého protiprávního jednání. Právě na této skupině lidí jsem zkoumal způsoby využití volného času.

Způsoby trávení volného času skupiny delikventní mládeže jsem porovnal se způsoby trávení volného času té části mládeže, která tuto zkušenost nemá.

Jako nejvýhodnější metodu výzkumného šetření jsem zvolil kvantitativní dotazník. Pro obě skupiny respondentů byl použit totožný dotazník², který obsahoval celkem deset otázek. Jednalo se o otevřené, polootevřené, tak i uzavřené otázky. V případě sedmi otázek odpovídali respondenti právě jedním výběrem z nabízených možností. U dvou otázek vybírali respondenti ze škály nabídek pět činností, u kterých pomocí číslic (1 – nejméně často, 2 – nejčastěji) označovali ty aktivity, které provozují nejčastěji ve svém volném čase. Jedna otázka byla zcela otevřená, u pěti otázek respondenti mohli na základě výběru svoji odpověď ještě doplnit.

¹ Sak, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000, 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

Sak, P., Saková, K. Mládež na křižovatce. Praha: Svoboda, 2004, 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

² Příloha č. 1 Výzkum využívání volného času

Před samotným výzkumným šetřením byl proveden pilotní výzkum, kdy jsem oslovil čtyři respondenty. Tímto způsobem se mi podařilo ověřit srozumitelnost otázek a mohl jsem stanovit časový interval potřebný pro vyplnění dotazníku.

Vlastní výzkum skupiny osob zasažených sociálně patologickými jevy byl realizován mezi osobami daného věkového rozmezí, které byly stíhány jako pachatelé trestné činnosti na Obvodním ředitelství Policie České republiky Praha IV. Je na místě uvést, že vzhledem ke znění zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže v platném znění, se jedná o věc velmi citlivou. Tento zákon poskytuje mladistvým pachatelům trestné činnosti rozsáhlá práva, ke kterým patří především důsledná ochrana osobních údajů. Proto jsem musel zaručit anonymitu získaných dat. Z identifikačních údajů byl uváděn pouze věk a pohlaví. Dotazník byl osobám předložen k vyplnění až po úplném skončení trestního stíhání, aby respondenti necítili to, že vyplnění dotazníku by mohlo mít nějaký vliv na průběh jejich řízení. Tímto opatřením jsem se snažil zvýšit spolehlivost a pravdivost získaných dat.

Druhá skupina respondentů, tedy těch, kteří neměli žádnou zkušenost s delikvencí mládeže, byla oslovena zcela náhodně v ordinaci dorostového lékaře na Poliklinice v Praze 4, ul. Budějovická. Toto místo jsem vybral proto, abych získal co nejnahodilejší skupinu osob, která není vázána ke konkrétnímu vzdělávacímu zařízení. V rámci vyhodnocení jsem přeřadil do první skupiny ty dotazníky, kde respondenti uvedli svou zkušenost s Policií ČR jako s represivním orgánem pro své protispoločenské chování.

Pro výzkumné šetření jsem stanovil následující hypotézy:

Hypotéza č. 1: Delikventní i nedelikventní mládež tráví volný čas v domácích podmínkách v podstatě stejným způsobem.

Hypotéza č. 2: Delikventní mládež tráví svůj volný čas mimo domov spíše neorganizovaně, ve výchovně nepodnětném prostředí.

Hypotéza č. 3: Nedelikventní mládež tráví svůj volný čas mimo domov spíše organizovaně, ve výchovně podnětném prostředí.

Hypotéza č. 4: Rodiče delikventní mládeže věnují svým potomkům méně času než rodiče nedelikventních jedinců.

Hypotéza č. 5: Delikventní mládež je ze strany rodičů méně ovlivňována ve výběru svých volnočasových aktivit než mládež nedelikventní.

4.2. Analýza výsledků

V rámci výzkumného šetření byly osloveny dvě skupiny respondentů. Mezi první skupinu, delikventní mládež, bylo rozdáno celkem 45 dotazníků. Vyplněných dotazníků se vrátilo celkem 39. Návratnost tedy byla 87 %. Skupina nedelikventní mládeže obdržela 50 dotazníků. Vyplněných jsem obdržel 44 dotazníků. Návratnost byla 88 %. Pokud se týká ochoty vyplnit dotazník, která se projevila v návratnosti těchto dotazníků, tak u obou výzkumných skupin byla prakticky stejná.¹

Pokud se podíváme na respondenty z hlediska věku a pohlaví, tak skupina delikventní mládeže byla z 21 % tvořena ženami a ze 79 % muži. U druhé skupiny bylo zastoupení 25 % žen a 75 % mužů. Věková skladba delikventní mládeže byla taková, že 41 % respondentů bylo ve věku 15 – 16 let, 41 % respondentů ve věku 16 – 17 let a 18 % respondentů ve věku 17 – 18 let. Ve skupině nedelikventní mládeže bylo rozložení věku následující: 34 % respondentů ve věku 15 – 16 let, 41 % respondentů ve věku 16 – 17 let a 25 % respondentů ve věku 17 – 18 let. Přehledně je tato problematika zpracována v příloze.²

Podmínky života respondentů v rodině byly zkoumány otázkou č. 3 v dotazníku. Ve skupině delikventní mládeže uvedlo 38 % respondentů, že žije s oběma rodiči, 52 % respondentů žije jen s jedním rodičem, 10 % respondentů žije jinak. To znamená, že jeden žije s prarodiči a tři žijí ve výchovném ústavu pro mládež. Nedelikventní mládež žije ve 48 % s oběma rodiči, 52 % žije jen s jedním rodičem.³

¹ Příloha č. 10 Návratnost dotazníků

² Příloha č. 2 Rozložení respondentů podle pohlaví a Příloha č. 3 Rozložení respondentů podle věku

³ Příloha č. 4 Soužití respondentů s rodiči

Průměrnou dobu volného času připadajícího na jeden den zkoumala otázka č. 4. Ze skupiny delikventní mládeže uvedlo 5 % žádný volný čas, 15 % maximálně 3 hodiny denně, 10 % maximálně 6 hodin denně, 26 % maximálně 8 hodin denně a 44 % více jak 8 hodin volného času za den. Skupina nedelikventní mládeže uvádí v 11 % žádný volný čas, ve 20 % maximálně 3 hodiny, ve 26 % maximálně 6 hodin, v 18 % maximálně 8 a v 25 % více jak 8 hodin volného času denně.¹

V otázce č. 5 měli respondenti za úkol vybrat z nabízených variant maximálně pět aktivit, jakými tráví nejčastěji volný čas doma. Vybrané aktivity poté označili číslicemi 1 (nejméně často) až 5 (nejčastěji) dle frekvence jejich používání.

Ve skupině delikventní mládeže vychází jako nejčastější domácí volnočasová aktivita sledování televize, DVD, videa. Druhou příčku ve frekvenci činností zaujímá hraní her na PC, PS2, Xbox 360. Třetí příčku zaujímá brouzdání po internetu, komunikace přes ICQ a podobné aktivity. Čtvrté místo si drží poslouchání hudby a páté je nic nedělání.

Mezi nedelikventní mládeží obsadilo první příčku v nejčastějších domácích aktivitách rovněž sledování televize, DVD, videa. Na druhém místě bylo brouzdání po internetu, komunikace přes ICQ a podobné aktivity. Třetí místo zaujímá věnování se koníčkům. Čtvrté je hraní her na PC, PS2, X box. Na posledním místě je poslech hudby.²

Stejným způsobem jako v otázce č. 5 odpovídali respondenti na otázku č. 6, která se týkala volnočasových aktivit mimo domov.

Delikventní mládež uvádí jako nejčastější aktivitu schůzky s kamarády, partou. Na druhém místě je individuální sportování. Třetí nejčastější aktivitou je bezcílné toulání se. Na čtvrtém místě je návštěva heren a na posledním místě jsou návštěvy restaurací, barů a diskoték.

¹ Příloha č. 5 Průměrná délka volného času denně

² Příloha č. 6 Aktivity volného času doma

Nedelikventní mládež uvádí jako nejčastější aktivitu sportování v oddíle. Na druhém místě jsou zájmové kroužky. Na třetím místě jsou schůzky s kamarády, partou. Na čtvrtém místě jsou návštěvy divadla, kina, výstavy. Poslední místo zaujímá bezcílné toulání.¹

Otázkou č. 7 jsem zjišťoval, kolik času věnují průměrně rodiče svým dětem. Žádný čas věnuje svým dětem ve skupině delikventní mládeže celkem 35 % rodičů. Maximálně jednu hodinu denně věnuje dětem 36 % rodičů, maximálně dvě hodiny věnuje dětem 18 % rodičů, maximálně tři hodiny 8 % rodičů a více jak 3 hodiny 3 % rodičů. Ve skupině nedelikventní mládeže nevěnuje svůj čas vůbec dětem 11 % rodičů, maximálně jednu hodinu denně věnuje 18 % rodičů, maximálně dvě hodiny 39 % rodičů, maximálně tři hodiny 18 % rodičů a více jak tři hodiny denně věnuje svým dětem 14 % rodičů.²

Otázka č. 8 odpovídala na otázku, zda rodiče nějak ovlivňují náplň volného času svých dětí. Delikventní mládež měla pocit ovlivňování celkem u 28 % respondentů, nedelikventní mládež měla tentýž pocit v 70 %.³ U obou skupin byl nejčastějším způsobem ovlivňování zákaz nějaké činnosti.

Otázka č. 9, která byla otevřená, měla pouze ilustrativní charakter a vzhledem k velkému množství různorodých odpovědí a relativně malému zkoumanému vzorku nebyla vyhodnocována.

Otázka č. 10 sloužila k zařazení respondenta do jedné ze dvou zkoumaných skupin.

4.3. Závěr výzkumu

Provedený výzkum zaměřený na zjištění způsobů využívání volného času mezi delikventní mládeží a mládeží nedelikventní, jeho následná komparace a interpretace, byl proveden na vzorku 83 respondentů. Z toho bylo 39 respondentů, kteří měli

¹ Příloha č. 7 Aktivity volného času mimo domov

² Příloha č. 8 Čas rodičů věnovaný dětem v průměru za den

³ Příloha č. 9 Ovlivňování volného času ze strany rodičů

zkušenost s delikvencí mládeže a 44 respondentů, kteří tuto zkušenost neměli. Jsem si vědom toho, že tento vzorek není dostatečně velký, ani dostatečně reprezentativní. Získaná data jsou tudíž využitelná pouze pro účely této bakalářské práce a nelze z nich činit žádné všeobecné závěry.

V kapitole 4.1. je uvedeno pět hypotéz, které jsem si stanovil před započítím výzkumu. Nyní mohu přistoupit k jejich vyhodnocení:

Hypotéza č. 1: Delikventní i nedelikventní mládež tráví volný čas v domácích podmínkách v podstatě stejným způsobem.

Na základě vyhodnocení otázky č. 5 dotazníku¹ lze konstatovat, že hypotéza č. 1 byla verifikována. Při vyhodnocování obou skupin respondentů² došlo k průniku čtyř volnočasových aktivit z pěti. Pouze jedna aktivita byla rozdílná.

Hypotéza č. 2: Delikventní mládež tráví svůj volný čas mimo domov spíše neorganizovaně, ve výchovně nepodnětném prostředí.

Tuto hypotézu můžeme rovněž považovat za verifikovanou, neboť na základě vyhodnocení otázky č. 6 dotazníku³, která je vyhodnocena v příloze č. 7⁴, jsem došel ke zjištění, že ve všech pěti nejfrekventovanějších aktivitách⁵, se jedná o činnosti neorganizované. Většinou provozované mimo výchovně podnětné prostředí.

Hypotéza č. 3: Nedelikventní mládež tráví svůj volný čas mimo domov spíše organizovaně, ve výchovně podnětném prostředí.

Stejně jako v předchozím případě z vyhodnocení otázky č. 6 v dotazníku⁶ vyplývá, že tato hypotéza byla verifikována. Tato skupina mládeže tráví svůj čas mimo domov hlavně ve sportovních oddílech, zájmových kroužcích, v mezi kamarády, v partách, divadlech, kinech.

¹ Příloha č. 1 Výzkum využívání volného času

² Příloha č. 6 Aktivity volného času doma

³ Příloha č. 1 Výzkum využívání volného času

⁴ Příloha č. 7 Aktivity volného času mimo domov

⁵ Příloha č. 7 Aktivity volného času mimo domov

⁶ Příloha č. 1 Výzkum využívání volného času

Hypotéza č. 4: Rodiče delikventní mládeže věnují svým potomkům méně času než rodiče nedelikventních jedinců.

Z vyhodnocení otázky č. 7 v dotazníku¹, které je uvedeno v příloze č. 8², je zřejmé že tato hypotéza je potvrzena. V případě delikventní mládeže nevěnují rodiče svým dětem ani hodinu času denně v 35 % respondentů, maximálně jednu hodinu denně věnuje svým dětem 36 % rodičů. U skupiny nedelikventní mládeže věnuje žádný čas dětem 11 % rodičů, maximálně jednu hodinu denně 18 % rodičů.

Hypotéza č. 5: Delikventní mládež je ze strany rodičů méně ovlivňována ve výběru svých volnočasových aktivit než mládež nedelikventní.

Platnost této hypotézy lze vyvodit z vyhodnocení otázky č. 8 v dotazníku³, které je uvedeno v příloze č. 9⁴. Z tohoto vyplývá, že v případě delikventní mládeže ovlivňuje volný čas 28 % rodičů. V případě nedelikventní mládeže je situace téměř opačná. Volný čas ovlivňuje 70 % rodičů.

¹ Příloha č. 1 Výzkum využívání volného času

² Příloha č. 8 Čas rodičů věnovaný dětem v průměru za den

³ Příloha č. 1 Výzkum využívání volného času

⁴ Příloha č. 9 Ovlivňování volného času ze strany rodičů

Závěr

Volný čas a jeho vliv na výchovu mládeže jako téma bakalářské práce je téma velmi široké. Já jsem se snažil v předchozích řádcích tohoto textu postihnout jeho nejdůležitější aspekty ve vztahu k výchově dětí a mládeže s důrazem na prevenci sociálně patologických jevů.

V úvodní kapitole jsem zpracoval přehled o tom, co to vlastně volný čas je, jak ho definují různí autoři. Jsou zde rozebrány základní pojmy, se kterými je operováno v této bakalářské práci. Rovněž je v této kapitole zpracován stručně vývoj využívání volného času od starověku až do současné doby.

Druhá kapitola se zabývá výchovou k využití volného času. Zde má především svoji nezastupitelnou úlohu výchova v rodině. Na základě studia odborné literatury jsem došel k závěru, že v dnešní době se stal volný čas mládeže jedním z důležitých fenoménů. Se stále narůstajícím množstvím času, který není mládež nucena trávit ve škole, případně plněním nějakých pracovních povinností, narůstá množství volného času, se kterým ne každý dokáže účelně naložit. Proto je nutno, aby již od útlého věku byly dětem v rodinách vštěpovány hlavní zásady správného využívání volného času. Výchovný prvek rodiny by měl ostatně fungovat po celou dobu pobytu mladého jedince v rodině. Vedle rodiny je na druhém místě škola, která tuto funkci plní jak v rámci výuky, tak v rámci mimoškolní činnosti, kdy organizuje zájmovou činnost dětí. Vedle školských zařízení existují další organizace, ať již státní či nestátní, které provozují zařízení, ve kterých mládež může trávit svůj volný čas. Dalším z činitelů, který působí jako výchovný prvek ve sféře nejen volného času, jsou hromadné sdělovací prostředky. Bohužel v působení masmédií převažuje negativní dopad. Ať už je to všudypřítomné násilí na televizní obrazovce či agresivní reklama. I na tomto poli by měla jedince ovlivňovat rodina, a to především ve správném výběru sledovaných pořadů. Síla médií je obrovská a může mít zásadní vliv na formování mladého člověka.

Třetí kapitola řeší problematiku sociálně patologických jevů a jejich možnou prevenci v kontextu s využitím volného času. V první části je uveden přehled některých vybraných sociálně patologických jevů, se kterými se dnešní mládež může setkat asi

nejčastěji. Ve druhé části je řešena prevence sociálně patologických jevů. Jsou zde rozebrány pojmy jako primární, sekundární a terciální prevence. V třetí části třetí kapitoly jsou uvedeny některé úkoly Policie České republiky při prevenci sociálně patologických jevů, především delikvence mládeže. Je zde popsán Systém Včasné Intervence, který by měl napomáhat včasnému zachycení těch jedinců, kteří byli zasaženi sociálně patologickým jevem. Rovněž by měl zkvalitnit spolupráci orgánů a institucí, které mají za úkol s těmito jedinci pracovat.

V poslední, čtvrté kapitole je zpracován výzkum, který mapuje využívání volného času mládeží. Dotazník s deseti otázkami byl předložen dvou skupinám mládeže. Jedna skupina měla delikventní zkušenost, druhá tuto zkušenost neměla. Hlavní otázky, které byly zkoumány, se týkaly délky volného času, způsobů trávení volného času doma a mimo domov. Další otázky zjišťovaly, kolik času věnují rodiče svým dětem a jak je ovlivňují ve způsobech trávení volného času. Získaná data od obou skupin byla vyhodnocena a následně mezi sebou komparována.

Všech pět vyslovených hypotéz bylo verifikováno. Potvrdily se očekávané závěry, že jak mládež s delikventní zkušeností, tak i mládež, která tuto zkušenost nemá, tráví svůj volný čas v domácích podmínkách prakticky stejně. Jako nejčastější aktivita bylo respondenty uváděno sledování televize, hraní her na PC a herních konzolách, brouzdání po internetu. V případě trávení volného času mimo domov se potvrdil předpoklad, že obě skupiny mají rozdílné zájmy. Delikventní mládež preferuje trávení volného času v partách a s kamarády, následuje individuální sportování a bezcílné toulání. U skupiny mládeže bez delikventní zkušenosti byl nejčastější způsob trávení volného času organizovaný sport v oddíle, následovaly návštěvy zájmových kroužků a trávení volného času mezi kamarády v partách. Z předchozího vyplývá, že nedelikventní mládež tráví svůj volný čas spíše ve výchovně podnětném prostředí.

Další z očekávaných závěrů potvrdil, že rodiče té části mládeže, která nemá delikventní zkušenost, věnují méně svého času svým dětem. Rovněž neovlivňují tolik náplň volného času svých dětí a způsoby jeho využívání.

Z vyhodnocení dotazníku tedy vyplývá, že příklad rodičů a hlavně čas rodičů věnovaný dětem, má vliv na chování dětí a způsoby využívání volného času. Primární

výchovný vliv rodiny nemůže zcela nahradit žádná jiná instituce. Ať už se jedná o instituci vzdělávací či výchovnou.

Jsem si vědom toho, že z provedeného výzkumu nelze dělat žádné dalekosáhlé závěry. Svým rozsahem a počtem vyhodnocovaných otázek je pouze ilustrativní. Jeho výsledky lze považovat za platné pouze pro daný vzorek respondentů. Přesto však naznačuje jisté skutečnosti, které napovídají o způsobech využívání volného času mezi zkoumanými skupinami mládeže. Pokud by se výzkum v budoucnu ještě použil, tak by bylo nutno v dotazníku rozšířit počet otázek. Rozšířit by bylo potřeba i počet respondentů. A to jak kvalitativně, tak kvantitativně. Po těchto nutných úpravách výzkumu by jeho závěry mohly být použity například jako vodítko při tvorbě preventivních programů, v poradenské praxi v pedagogicko psychologických poradnách, poradnách výchovných poradců ve školských zařízeních a v dalších činnostech zabývajících se prací s mládeží.

Resumé

Bakalářská práce řeší problematiku volného času a jeho vliv na výchovu mládeže. V první části je zpracována historie vzniku volného času a jeho vývoj až do současné doby. Jsou zde popsány základní pojmy, se kterými se v práci operuje. V druhé části je zpracována problematika úlohy rodiny ve výchově dětí a mládeže. Je zde popsán vliv výchovných a vzdělávacích institucí na výchovu mládeže v kontextu s trávením volného času. Stejně tak je zde zpracován vliv hromadných sdělovacích prostředků na formování mladého člověka. Ve třetí kapitole je zpracována problematika sociálně patologických jevů. A to především přehled některých vybraných sociálně patologických jevů, možnosti jejich prevence. Především ve vztahu k volnému času, resp. k využití volnočasových aktivit jako preventivního opatření zabráňujícího vzniku sociálně patologických jevů. Zvláště je zde zdůrazněna úloha Policie České republiky při prevenci sociálně patologických jevů. V poslední části bakalářské práce je zpracován výzkum, který měl za úkol zmapovat volnočasové aktivity mládeže s delikventní zkušeností a tyto porovnat s volnočasovými aktivitami mládeže, která delikventní zkušenost nemá. Na základě této komparace byly verifikovány stanovené hypotézy. Ze závěrů výzkumu vyplývá, že delikventní i nedelikventní mládež tráví svůj volný čas v domácích podmínkách prakticky stejně. Naopak trávení volného času mimo domov je rozdílné. Další ze závěrů je takový, že rodiče delikventní mládeže věnují svým potomkům méně času a méně ovlivňují způsoby trávení jejich volného času.

Anotace

Volný čas a jeho vliv na výchovu mládeže

Bakalářská práce řeší problematiku volného času a jeho vliv na výchovu mládeže. Zabývá se historií vzniku volného času a jeho vývojem do současné doby. Je zde popsán vliv rodiny, výchovných a vzdělávacích institucí na výchovu mládeže v kontextu s trávením volného času. V další části je zpracován přehled některých vybraných sociálně patologických jevů a možnosti jejich prevence s využitím aktivit volného času. Výzkumná část této práce mapuje volnočasové aktivity mládeže s delikventní zkušeností a tyto porovnává s volnočasovými aktivitami mládeže, která delikventní zkušenost nemá.

Klíčová slova: volný čas, mládež, výchova, rodina, škola, hromadné sdělovací prostředky, sociálně patologické jevy, prevence, delikvence

Annotation

Free time and it's influence on the education of young people

This bachelor study contains indepth research, offering possible solutions to a problem of free time and its influence on the upbringing of young people. This study has read into the history of free time and its progress into present time. This piece aims to describe the influence of the family, educational and pedagogical institutions on the training of young people in relation to free time. An indepth survey has been complied, to justify back up, some social pathological phenomena, therefore giving tested research to the possibility of its prevention with the help of free time activities. The investigative part of this study is trying to map free time activities of young people who have suffered from delinquency, which is then compared with free time activities of young people, who are rarely exposed to this type of negativity, due to upbringing, breakdown of the family unit, school environment, mass media influence, as well as other social pathological phenomena.

Key words: free time, young people, upbringing, family, school, mass media, social pathological phenomena, prevention, delinquency

Použitá literatura a informační zdroje

1. zák. č. 140/1961 Sb., *Trestní řád* v platném znění.
2. zák. č. 218/2003 Sb., *o soudnictví ve věcech mládeže* v platném znění
3. zák. č. 257/2000 Sb., *o Probační a mediační službě* v platném znění.
4. zák. č. 40/1964 Sb., *Občanský zákoník* v platném znění.
5. Gillnerová, I., et al. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000, 79 s. ISBN 80-7168-683-2.
6. Hofbauer, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, 173 s. ISBN 80-7178-927-5.
7. Jedlička, R. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
8. Jilčík, T., Plšková a., Zapletal, L. *Sociální patologie*. Brno: IMS, 2005, 51 s.
9. Jůva, V., et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001, 118 s. ISBN 80-85931-95-8.
10. Kaplánek, M. *Výchova a volný čas – konference o výchově a volném čase 2005*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, 89 s. ISBN 80-7040-849-9.
11. Kraus, B., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
12. Maňák, J., et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Brno: Paido, 1998, 191 s. ISBN 80-85931-58-3.
13. Matoušek, O., Kroftová, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha : Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
14. Mazánková, L., et al. *Sociologie rodiny II. Vybrané kapitoly*. Brno, IMS, 2004.
15. Mühlpachr, P. *Kapitoly ze sociální patologie*. Brno: IMS, 2003, 84 s.
16. Nevoránek, J., Řehoř, A. *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno: IMS, 2004.
17. Pávková, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, 221 s. ISBN 80-7178-295-5.
18. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Odeon, 1995, 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
19. Radvan, E., *Poznámky k vypracování odborného textu*. Brno: IMS, 2007, 21 s.
20. Řehoř, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské práce*. Brno: IMS, 2006, 45 s.

21. Sak, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
22. Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda, 2004, 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
23. *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013* [online]. [cit. 2008-02-29]. Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/mladez/Koncepce_last_version.doc>.
24. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, odbor pro mládež. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže* [online]. c 2002, [cit. 2008-02-14].
Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>>.
25. MV ČR, Odbor prevence [online]. [cit. 2008-02-29]. Dostupné z :
<<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/community.html>>.
26. MV ČR, PIS Policejního prezidia ČR [online]. [cit. 2008-03-02]. Dostupné z:
<<http://www.mvcr.cz/policie/prezentace/verejno.html>>.
27. Sak, P., *Proměny volného času a zaostávání pedagogiky*, referát přednesený na mezinárodní konferenci *O výchově a volném čase*, Brno 15.-16.6.2006 [online]. [cit. 2008-01-29]. Dostupné z:
< http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=1&d_1=paper&d_2=2006_06a>.
28. *Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011* [online]. [cit. 2008-02-29].
Dostupné z:<<http://www.mvcr.cz/dokument/2007/prevence/strategie1016.html>>.
29. *Závazná metodika Systému Včasné Intervence a týmů pro mládež pro rok 2007* [online]. [cit. 2008-03-01]. Dostupné z:
<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/delikventi/metodika_svi07.pdf>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Výzkum využívání volného času

Příloha č. 2 Rozložení respondentů podle pohlaví

Příloha č. 3 Rozložení respondentů podle věku

Příloha č. 4 Soužití respondentů s rodiči

Příloha č. 5 Průměrná délka volného času denně

Příloha č. 6 Aktivity volného času doma

Příloha č. 7 Aktivity volného času mimo domov

Příloha č. 8 Čas rodičů věnovaný dětem v průměru za den

Příloha č. 9 Ovlivňování volného času ze strany rodičů

Příloha č. 10 návratnost dotazníků

Příloha č. 11 Vazby mezi subjekty SVI

Příloha č. 12 Vývoj volnočasových aktivit mládeže

Dotazník

Výzkum využívání volného času

Předložený dotazník má za úkol zmapovat volnočasové aktivity mládeže věkové kategorie 15 – 18 let. Je přísně anonymní, a proto neuvádějte své jméno ani datum narození. Výsledky budou použity v bakalářské práci.

Pokud není uvedeno jinak, tak u následujících otázek označte křížkem jen jednu z nabízených variant, případně doplňte slovně. Uvádějte prosím pravdivé údaje.

1. Uveďte pohlaví: muž žena

2. Jaký je Váš věk? 15 -16 16 – 17 17 – 18

3. Žijí společně s:

a) oběma rodiči

b) s jedním z rodičů

c) jinak Jak? _____

4. Kolik máte v průměru denně volného času?

a) žádný

b) maximálně 3 hodiny

c) maximálně 6 hodin

d) maximálně 8 hodin

e) více jak 8 hodin

5. Jak trávíte většinou volný čas, když jste doma?

Pomocí číslic 1 (nejméně často) až 5 (nejčastěji) označte maximálně pět aktivit.

- a) brouzdám po Internetu, komunikuji přes ICQ apod.
- b) čtu si
- c) hraji hry na počítači, PS2, XBox 360
- d) nedělám nic
- e) poslouchám hudbu
- f) sleduji televizi, DVD, video
- g) věnuji se svým koníčkům
- h) jinak _____

6. Jak trávíte nejčastěji volný čas, když jste mimo domov?

Pomocí číslic 1 (nejméně často) až 5 (nejčastěji) označte maximálně pět aktivit.

- a) chodím do divadla, kina, na výstavy
- b) jen tak bez cíle se toulám
- c) navštěvuji centra mládeže
- d) navštěvuji herny
- e) navštěvuji restaurace, bary
- f) navštěvuji zájmové kroužky
- g) scházím se s kamarády, partou
- h) sportuji sám
- i) sportuji v oddíle
- j) jinak _____

7. Kolik času průměrně denně Vám věnují vaši rodiče?

- a) žádný čas
- b) maximálně hodinu
- c) maximálně 2 hodiny
- d) maximálně 3 hodiny
- e) více jak 3 hodiny

8. Ovlivňují nějak rodiče náplň vašeho volného času?

Ano Jak? _____

Ne

9. Jakým způsobem nejčastěji tráví svůj volný čas vaši rodiče?

10. Měl (měla) jste někdy nějaký konflikt se zákonem?

Ne

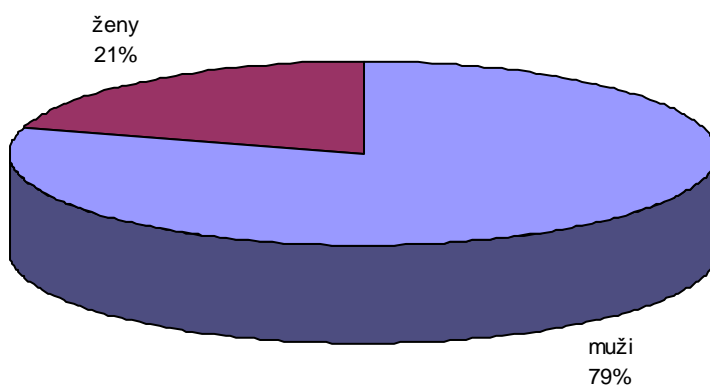
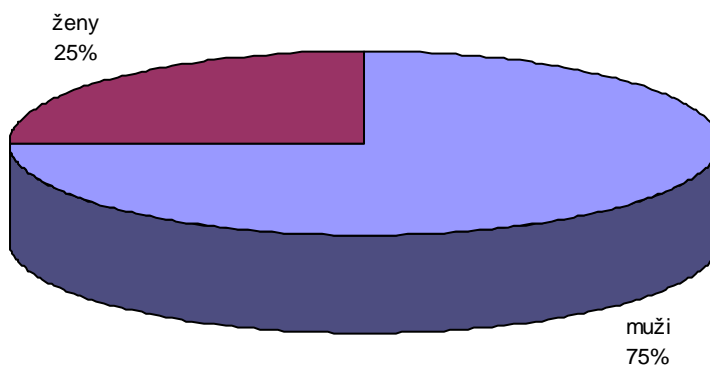
Ano Jaký? _____

Děkuji vám za pravdivé vyplnění dotazníku.

Výzkum využívání volného času

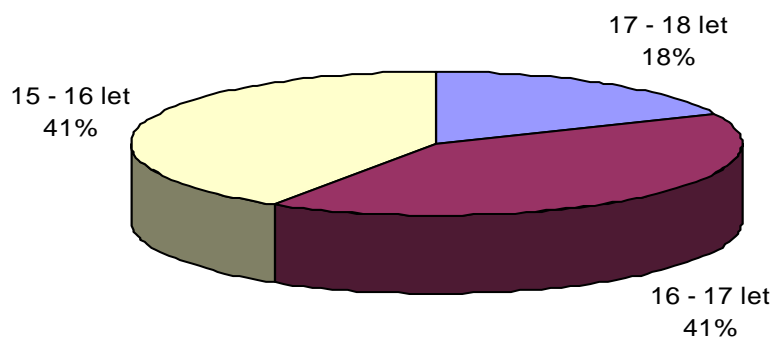
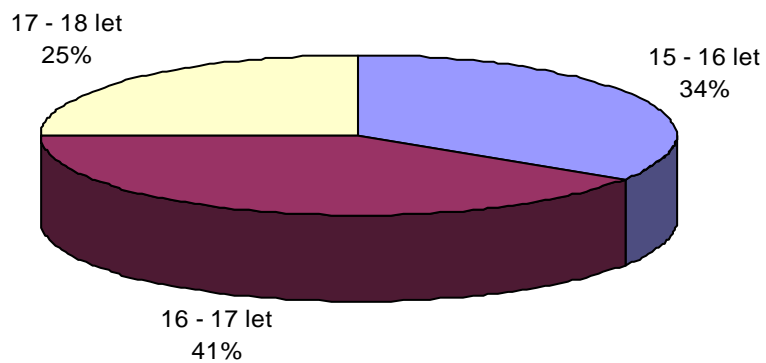
Rozložení respondentů podle pohlaví

	delikventní mládež	nedelikventní mládež
muži	31	33
ženy	8	11
celkem	39	44

Delikventní mládež - poměr muži - ženy**Nedelikventní mládež - poměr muži - ženy**

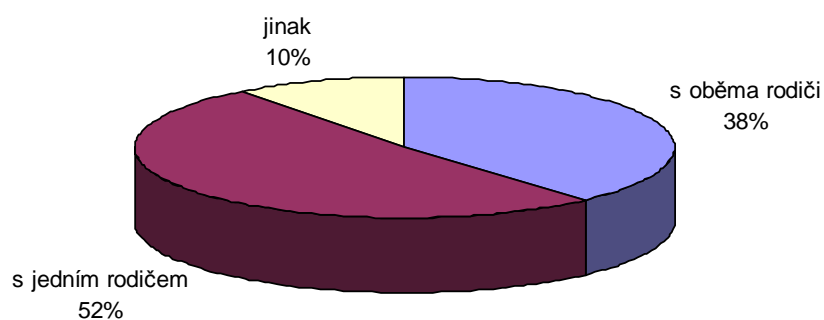
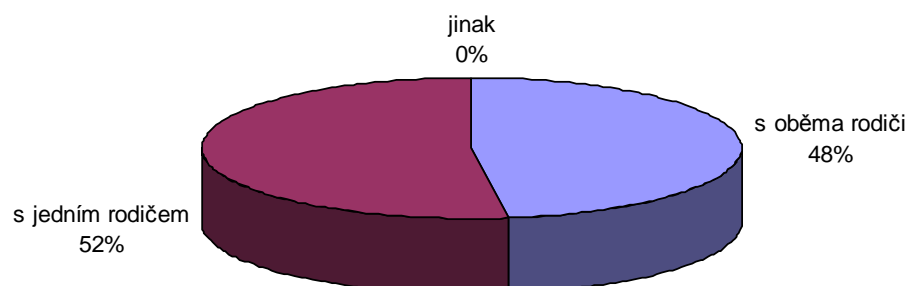
Rozložení respondentů podle věku

věk	delikventní mládež	nedelikventní mládež
15 - 16 let	7	15
16 - 17 let	16	18
17 - 18 let	16	11
celkem	39	44

Věkové rozložení delikventní mládeže**Věkové rozložení nedelikventní mládeže**

Soužití respondentů s rodiči

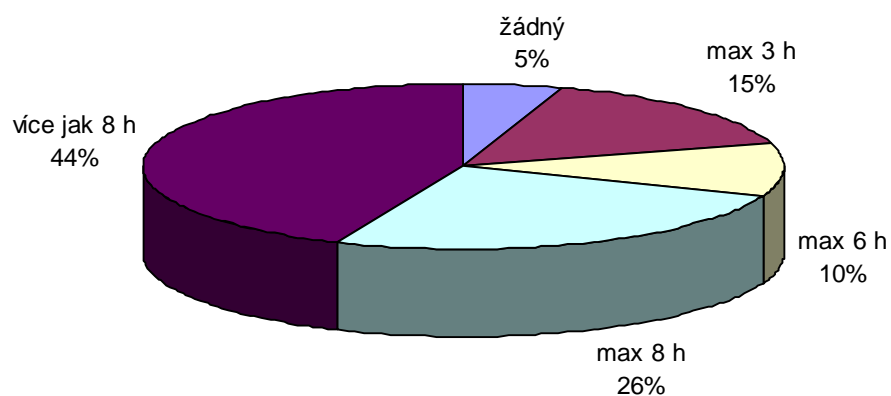
	delikventní mládež	nedelikventní mládež
s oběma rodiči	15	21
s jedním rodičem	20	23
jinak	4	0
celkem	39	44

Delikventní mládež - život v rodině**Nedelikventní mládež - život v rodině**

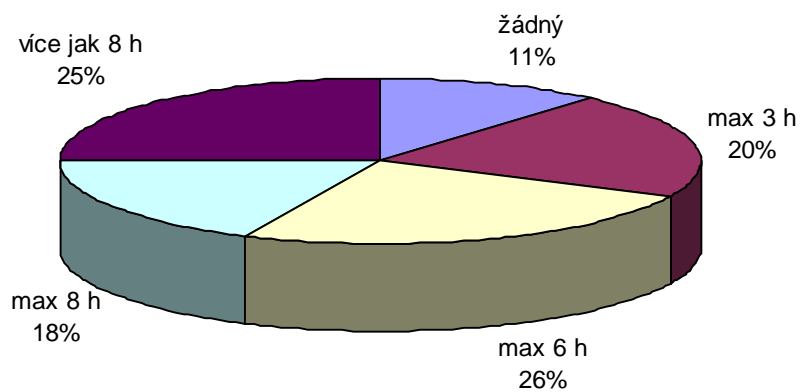
Průměrná délka volného času denně

	delikventní mládež počet respondentů	nedelikventní mládež počet respondentů
žádný	2	5
max 3 h	6	9
max 6 h	4	11
max 8 h	10	8
více jak 8 h	17	11

Volný čas delikventní mládeže

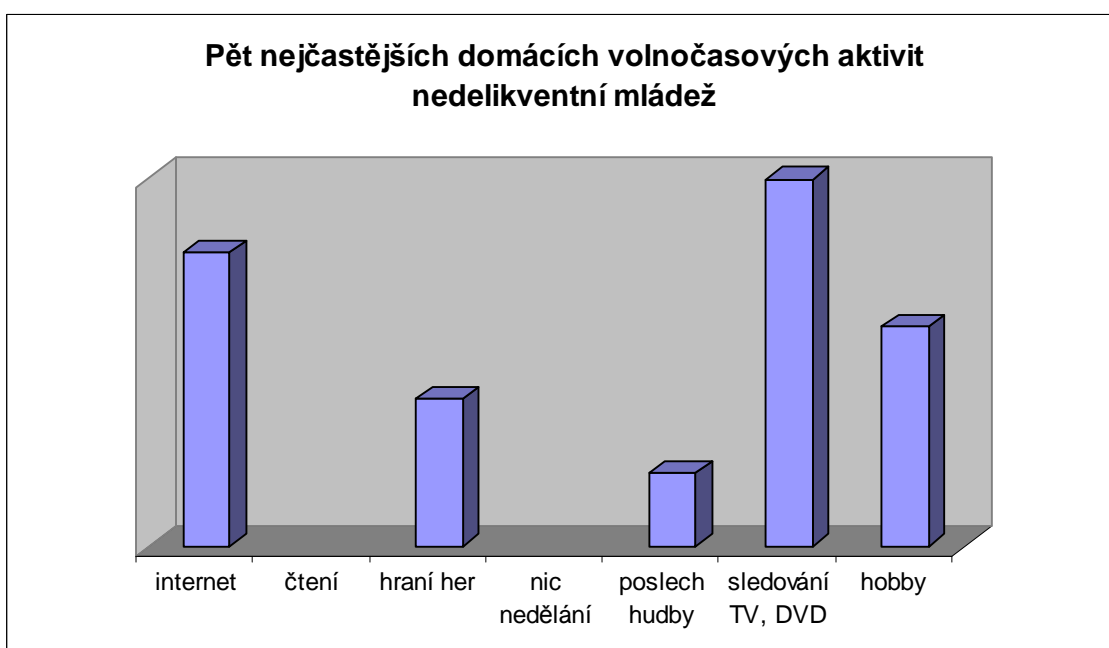
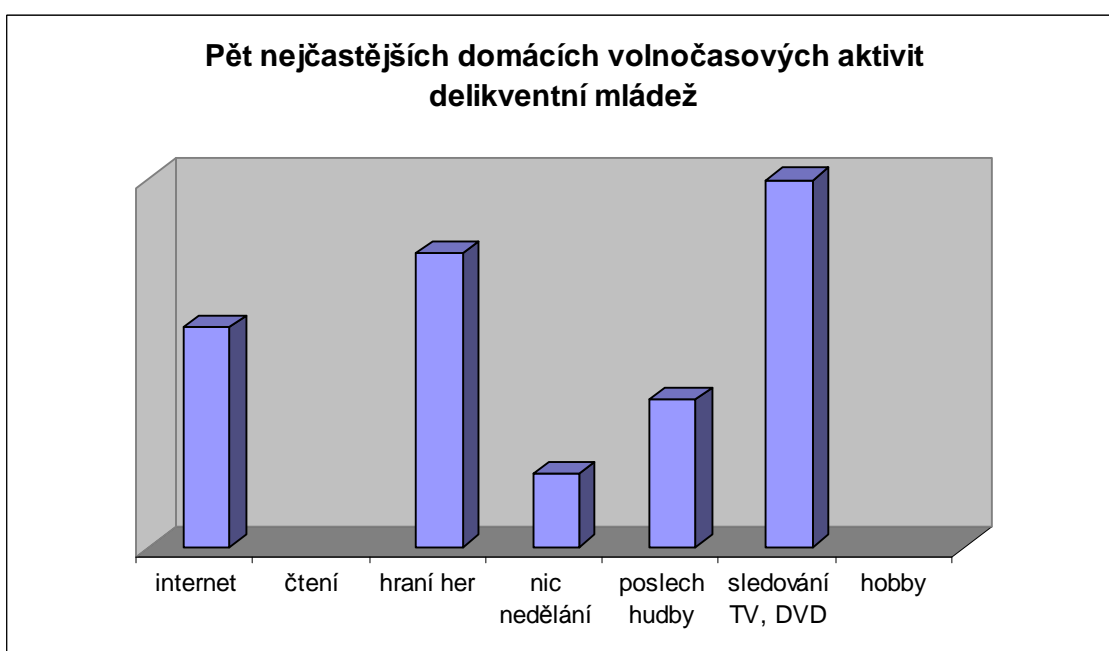
Volný čas nedelikventní mládeže

Aktivity volného času doma

	delikventní mládež	nedelikventní mládež
internet	3	4
čtení		
hraní her	4	2
nic nedělání	1	
poslech hudby	2	1
sledování TV, DVD	5	5
hobby		3

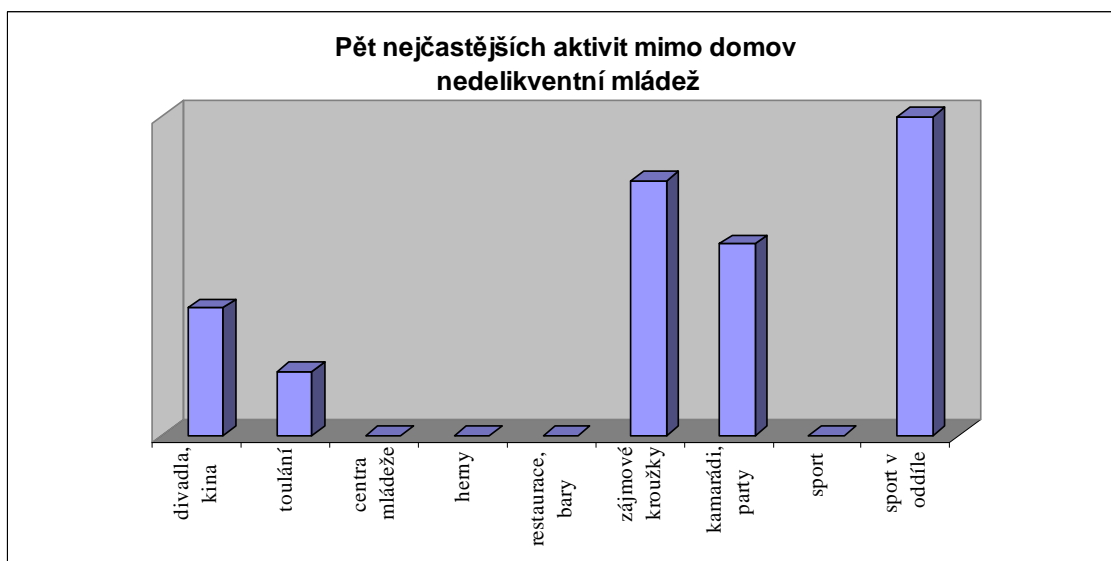
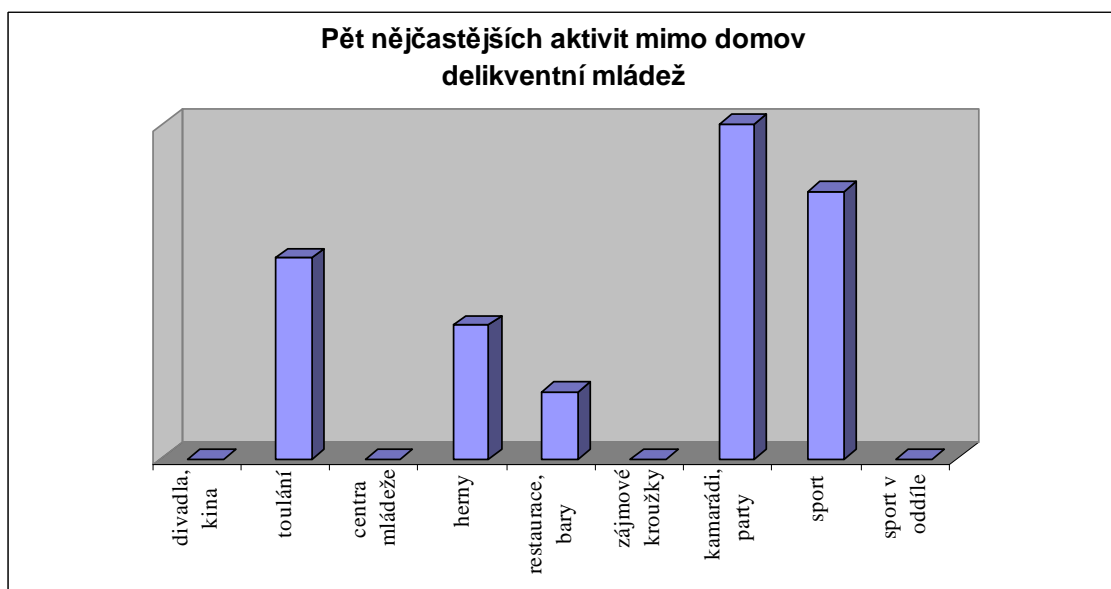
Vysvětlivky: 5 – nejčastěji, 1 – nejméně často

Aktivity volného času mimo domov

	delikventní mládež	nedelikventní mládež
divadla, kina, výstavy		2
bezcílné toulání	3	1
centra mládeže		
herny	2	
restaurace, bary, diskotéky	1	
zájmové kroužky		4
kamarádi, party	5	3
sport	4	
sport v oddíle		5

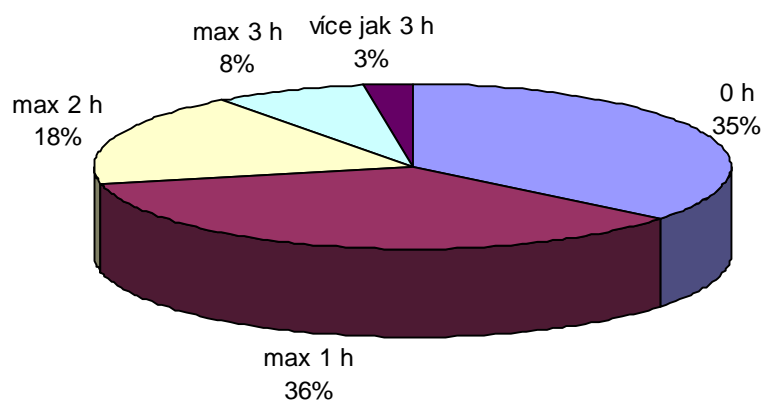
Vysvětlivky: 5 – nejčastěji, 1 – nejméně často

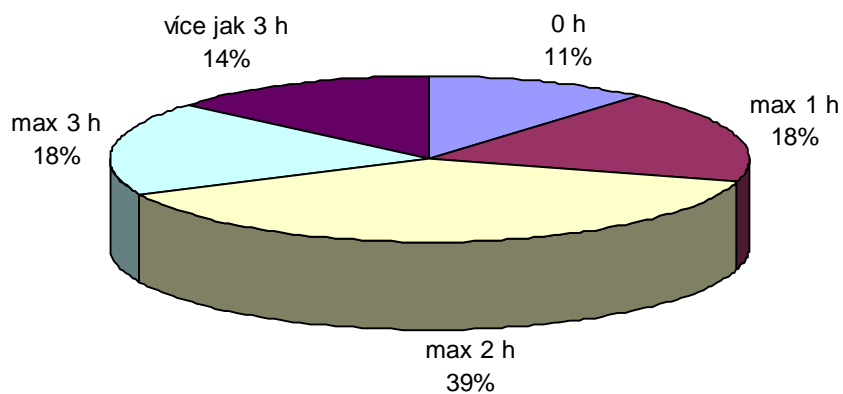
Čas rodičů věnovaný dětem v průměru za den

	delikventní mládež	nedelikventní mládež
0 h	14	5
max 1 h	14	8
max 2 h	7	17
max 3 h	3	8
více jak 3 h	1	6

Čas rodičů věnovaný delikventní mládeži

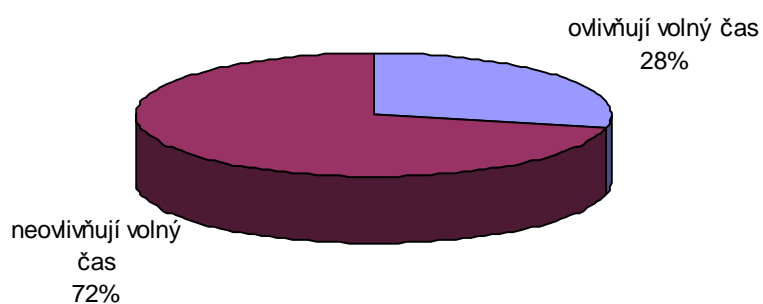
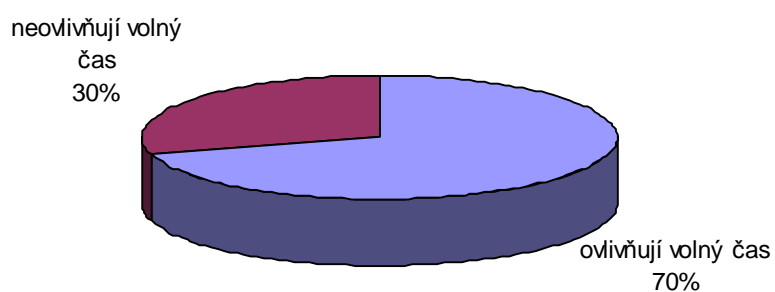

Čas rodičů věnovaný nedelikventní mládeži

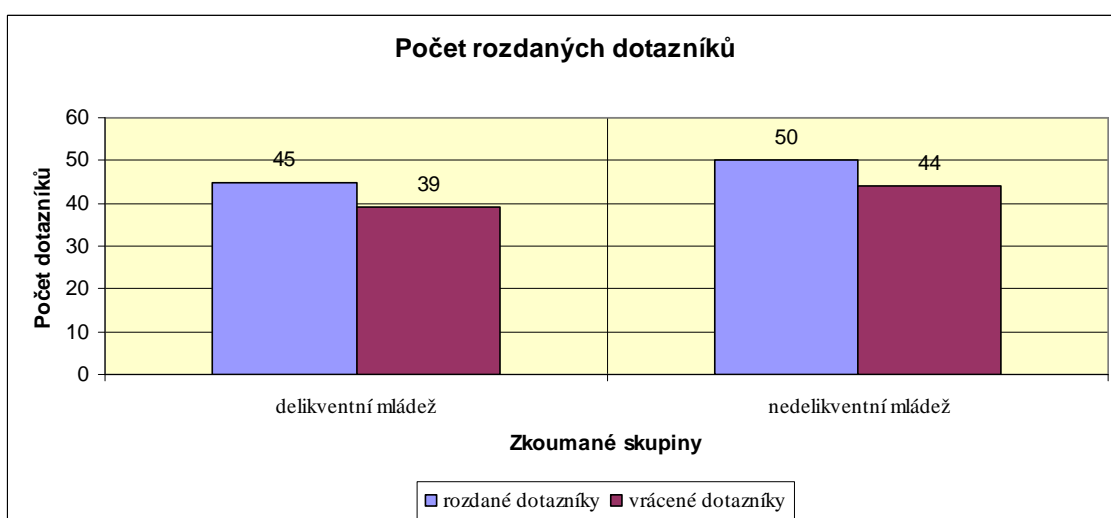
Ovlivňování volného času ze strany rodičů

	delikventní mládež	nedelikventní mládež
ovlivňují volný čas	11	31
neovlivňují volný čas	28	13

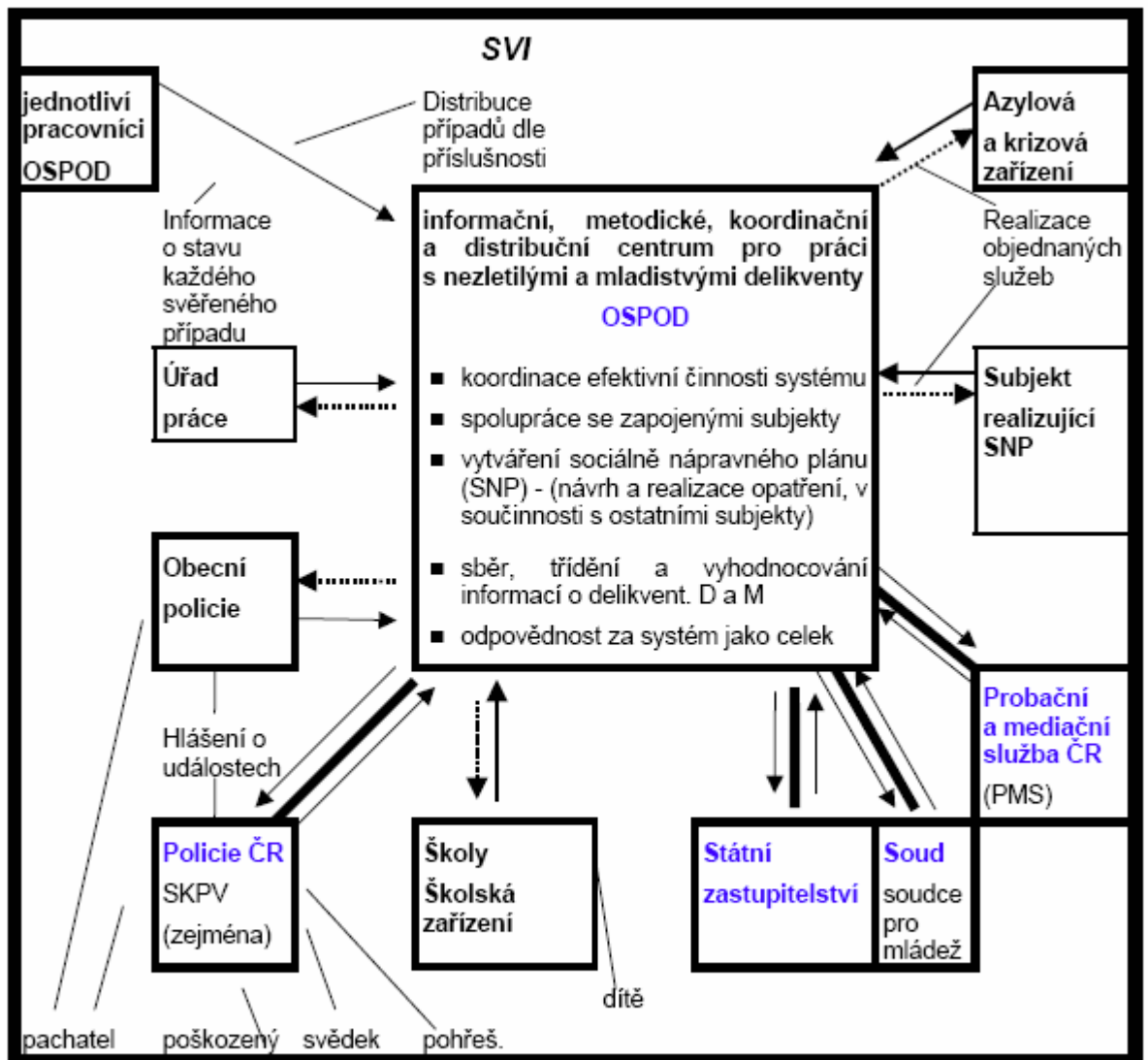
**Ovlivňování volného času ze strany rodičů
delikventní mládež****Ovlivňování volného času ze strany rodičů
nedelikventní mládež**

Návratnost dotazníků

	počet rozdaných	počet vrácených
delikventní mládež	45	39
nedelikventní mládež	50	44

Vazby mezi subjekty SVI

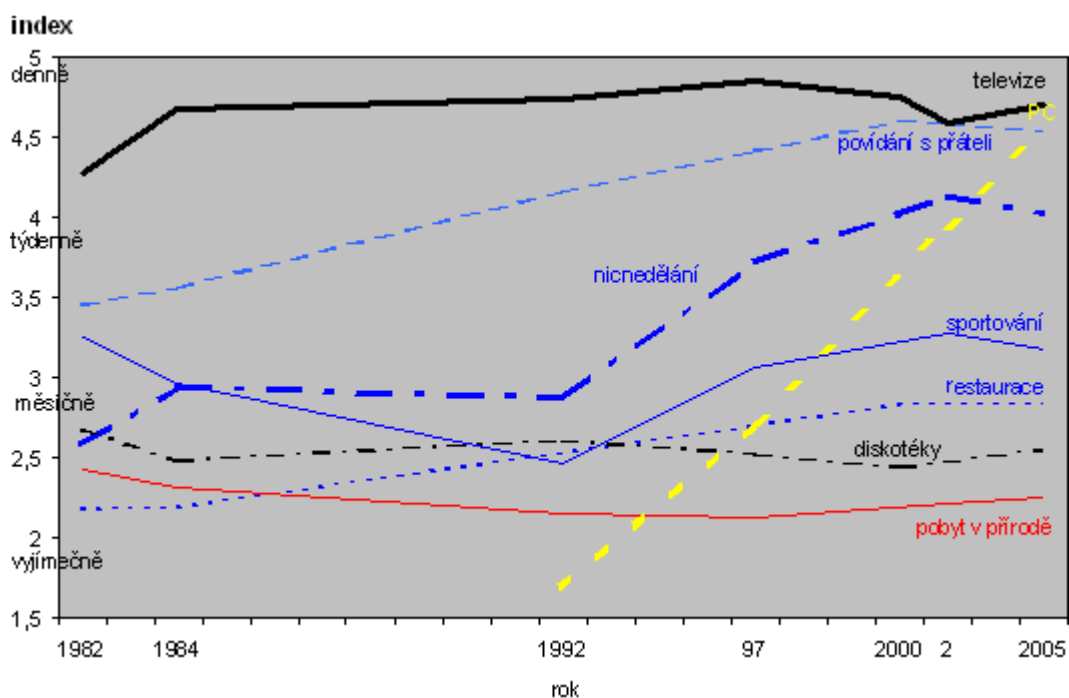

Pozn.: Organizační struktura informačního, metodického, koordinačního a distribučního pracoviště je do značné míry závislá na konkrétní situaci (velikost lokality, dohodnutý způsob kooperace, nároky projektu, rozmanitost a množství aktivit, apod.). Koordináční pracoviště SVI nemusí existovat jako samostatná organizační složka OSPOD, jeho úkoly mohou vykonávat přímo pracovníci OSPOD.

Vývoj volnočasových aktivit mládeže

Vývoj volnočasových aktivit mládeže

od roku 1982 do roku 2005, věková skupina 15 - 18 let, škála 1-5, 1-nikdy, 5-denně

Zdroj: Sak, P., *Proměny volného času a zaostávání pedagogiky*, referát přednesený na mezinárodní konferenci *O výchově a volném čase*, Brno: 15.-16.6.2006.